

Р.Т.Норчаев.

РАНИГТАСВИР

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКА ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ЎЗБЕКИСТОН БАДИИЙ АКАДЕМИЯСИ

**КАМОЛИДДИН БЕҲЗОД НОМИДАГИ
МИЛЛИЙ РАССОМЛИК ВА ДИЗАЙН ИНСТИТУТИ**

Р.Т.НОРЧАЕВ

РАНГТАСВИР

фанидан

ўқув қўлланма

Қайта ишланган ва тўлдирилган нашри

5150900 - Дизайн: таълим йўналиши

(I босқич талабалари учун)

Тошкент - 2021

УЎК 75
КБК 85.14
Н 82

Норчаев Р.Т.

Рангтасвир фанидан ўқув қўлланма. / Р.Т.Норчаев.
– Тошкент. «LESSON PRESS» нашриёти 2021. – 93 б.

Тақризчилар:

С.А.Абдуллаев,

*Ўзбекистонда хизмат қўрсатган санъат арбоби,
Ўзбекистон Бадий Академияси академиги, профессор:*

Ў.Н.Нургаев,

*Тошкент архитектура-қурилиш касб-ҳунар коллежи
директори, п.ф.н., доцент.*

Илмий муҳаррир:

Р.А.Худойберганов,

Ўзбекистон халқ рассоми, профессор

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг
2020 йил 28 декабрдаги 676-сонли қарори билан нашрга тавсия этилган.

ISBN 978-9943-6938-5-1

© Р.Т.Норчаев, 2021 й.
© «LESSON PRESS» нашриёти, 2021 й.

Аннотация

Ушбу ўқув қўлланма олий ўқув юртини Дизайн таълим йўналишидаги талабалари учун яратилган бўлиб, тасвирий санъатнинг асоси ҳисобланган ҳолда рангтасвир бўйича амалий машғулотлар мазмуни ёритилган.

Ўқув қўлланманинг асосий вазифаси талабаларнинг рангтасвир сирларини ўзлаштириш, мустақил фикрлаш ва ижодий фаолиятини ривожлантиришга ёрдам беради.

Мазкур қўлланма рангтасвир фанидан яратилган дастур асосида тузилган бўлиб, иллюстрациялар билан бойитилган. Олий ўқув юртлари учун мулжалланган ушбу қўлланмадан шу соҳага алоқадор мутахассислар ҳам фойдаланишлари мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 07.12.2020 йил 648-сонли буйруғига асосан нашриётларда нашр этишга тавсия этилди.

Аннотация

Данное пособие создано для студентов высшего учебного заведения по направлению Дизайн-образование, освещено содержание практических занятий по живописи, являющейся основой изобразительного искусства.

Основная задача учебного пособия - помочь студентам развить самостоятельное мышление и творческую деятельность, овладеть секретами живописи.

Данное пособие основано на программе, созданной на тему живописи и обогащенной иллюстрациями. Данное пособие, предназначенное для вузов, также может быть использовано специалистами, имеющими отношение к данной области.

Annotation

This manual was created for students of higher educational institutions in the direction of Design education, covers the content of practical classes on painting, which is the basis of fine art.

The main task of the textbook is to help students develop independent thinking and creative activity, to master the secrets of painting.

This manual is based on a program created on the theme of painting and enriched with illustrations. This manual, intended for universities, can also be used by specialists related to this field.

МУНДАРИЖА

Кириш.....	7
I БОБ. РАНГТАСВИР ФАНИНИ ЎҚИТИШ МАҚСАД ВА ВАЗИФАЛАРИ	10
1.1. Рангтасвир.....	11
1.2. Рангтасвир фани ўқитилишининг асосий қонун-қоидалари.....	17
II БОБ. АШЁЛАР	
2.1. Қоғоз.....	21
2.2. Бўёқлар.....	22
2.3. Акварель.....	23
2.4. Гуашь.....	24
2.5. Мўйқалам.....	26
2.6. Планшет.....	28
III БОБ. 1-СЕМЕСТР	
3.1. Натюрморт. Гипсдан ишланган ўсимлик шакллارининг бир қисми (роетка) иштирокида натюрморт гризайль усулида.....	31
3.2. Куз инъомларидан тузилган натюрморт.....	36
IV. БОБ 2-СЕМЕСТР	
4.1. Хона интерьерида букламалардан тузилган натюрморт.....	41
4.2. Декоратив йўналишидаги баҳор гулларидан тузилган натюрморт.....	47
4.3. Архитектура ёдгорликларининг бир қисми иштирокида тузилган натюрморт.....	53
Хулоса.....	56
Тасвирий санъат атамаларининг изоҳли лўғати.....	66
Адабиётлар рўйхати.....	87

СОДЕРЖАНИЕ

Введение.....	7
I ГЛАВА. ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ ОБУЧЕНИЯ ЖИВОПИСИ НАУКИ	10
1.1. Живопись.....	11
1.2. Основные законы и правила преподавания науки живописи.....	17
II ГЛАВА. МАТЕРИАЛЫ	
2.1. Бумага.....	21
2.2. Краски.....	22
2.3. Акварель.....	23
2.4. Гуашь.....	24
2.5. Кисти.....	26
2.6. Планшет.....	28
III ГЛАВА. 1-СЕМЕСТР	
3.1. Натюрморт. Натюрморт гризли с участием части гипсовой формы растений (розетка).....	31

3.2. Натюрморт из осенних даров	36
IV ГЛАВА. 2- СЕМЕСТР	
4.1. Натюрморт из листовок в интерьере комнаты	41
4.2. Натюрморт из весенних цветов в декоративном направлении.....	47
4.3. Построен при участии части памятников архитектуры натюрморта.....	53
Вывод.....	56
Толковый словарь терминов изобразительного искусства.....	66
Список литературы	87

CONTENT

Introduction.....	7
Chapter i. Goals and objectives of teaching painting science.....	10
1.1. Painting	11
1.2. Basic laws and rules of teaching the science of painting	17
CHAPTER II. MATERIALS	
2.1. Paper	21
2.2. Paints.....	22
2.3. Watercolor.....	23
2.4. Gouache	24
2.5. Brushes	26
2.6. Planchet.....	28
CHAPTER III. 1st SEMESTER.	
3.1. Still-life. Still life of a grizzly with a part of the plaster form of plants (rosette).....	31
3.2. Still life from autumn gifts	36
Chapter iv. 2 st semester.	
4.1. Still life of leaflets in the interior of the room.....	41
4.2. Still life of spring flowers in the decorative direction	47
4.3. Built with the participation of part of the architectural monuments of still life.....	53
Conclusion	56
Explanatory dictionary of fine art terms	66
List of references	87

КИРИШ

Ҳозирда Ўзбекистон кундан-кунга янгилашиб, буюк қурилишлар майдонига айланиб бормоқда. Юртимизнинг қайси гушасига борманг, ҳар ерда, ҳар соҳада катта ислохотлар олиб борилаётганининг гувоҳи бўласиз. Муҳтарам Президентимиз Ш. М. Мирзиёев халқни бўлаётган ислохотларга ишонтира олиш, рози қилиш, уларнинг турмуш шароитларини кўтариш, илмни, фанни, санъат ва маданиятни юксак даражага олиб чиқиш борасида садоқат билан меҳнат қилиш лозимлигини бот-бот такрорламоқдалар. Айниқса, олий таълим тизимида бўлаётган ислохотлар ҳам диққатга сазовордир. Мамлакатимизда илм-фанни ривожлантиришга бўлган эътибор эса тобора ортиб бормоқда. Олий таълим муассасаларида ёшларга чуқур замонавий билим бериш, уларни халқаро миқёсда рақобат бардош кадр бўлиб етишишлари учун зарур шарт-шароитлар яратиш, бунинг учун эса олий таълим муассасаларида фаолият кўрсатаётган профессор-ўқитувчилар ҳам ўз устида тинимсиз ишлашлари, изланишлари зарур масалалардан бири эканлиги таъкидланиб келинмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралда ПФ-4947 фармони билан қабул қилинган. Ўзбекистон Республикасини 2017-2021 йилларда ривожлантиришнинг устувор йўналишларини қамраб олган. Ҳаракатлар стратегияси, мамлакатимизда, маънавий ҳаётимизда муҳим воқеа бўлган, таълим-тарбия сифати ва даражасини янги босқичга кўтариш бўйича муҳим ишлар амалга оширилаётганлигини алоҳида қайд этиш зарур.

2017 йилнинг 3 август куни “Адабиёт ва санъат, маданиятни ривожлантириш –халқимиз маънавий оламини юксалтиришнинг мустаҳкам пойдеворидир” –Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Ўзбекистон ижодкор зиёлилари вакиллари билан учрашувдаги маърузасида ифода этилганидек, “... адабиёт ва санъатга, маданиятга эътибор –бу аввало халқимизга эътибор, келажагимизга эътибор эканини, буюк шоиримиз Чўлпон айтганидек, “...адабиёт, маданият яшаса, миллат яшаши...” мумкинлигини унутишга бизнинг асло ҳаққимиз йўқ. Лекин табиий бир савол тўғилади. Мамла-катимизда олиб борилаётган бугунги кенг кўламли ислохотлар, янгилашиб ва ўзгаришлар жараёнида ижодкор зиёлиларимизнинг ўрни ва ҳиссаси қандай бўлмоқда? Юксак идеаллар йўлида фидойилик кўрсатиб яшаш, ўзлигимизни

англаш, гурур ва ифтихор, миллий манфаатларимизни ҳимоя қилиш учун бел боғлаб майдонга чиқиш—сиз, ижод аҳлига хос эзгу фазилат эканини ҳаммамиз яхши биламиз ва буни юксак кадрлаймиз”.¹ Буюк келажак тақдир, озод ва обод жамият қурилиши ўзимизнинг қўлимизда эканлиги, бу мақсад барчамизнинг маънавий ўлчовимиз, шахсий ва ижтимоий мўлжалимизга айланиши бугунги кун талабидир.

Республикамызда бадиий таълим ислохотларини янада чуқурлаштириш, соҳалари бўйича малакали мутахассис кадрлар тайёрлаш борасида, уларнинг касбий хусусиятларини ривожлантирувчи, шунингдек, иқтидорли, ижодкор мутахассис кўникмаларини ўзида намоён этувчи ва соҳага қизиқиш уйғота олувчи йўналишини топишда, айниқса, бадиий асарлар яратиш, ундаги чизмаларнинг аниқлиги, асарнинг мазмун ва моҳияти жиҳатидан зарур бўлиб малакали кадрлами тайёрлаш учун фан сифатида зарурат жуда каттадир.

Рангасвир чизматасвир фани каби мутахассислик соҳаси бўлиб, дизайнер рассомлар ижодида ҳам муҳим фанлардан бири ҳисобланиб келинган. Рангасвир фанини талабаларга ўқитиш ва чиздиришдан асосий мақсад, талабаларда табиатдаги мавжуд рангларни кўра билиш, уни қоғозга ёки матога образли, яъни борлиқни ва нарсаларни рангда тасвирлаб беришни тушунган ҳолда акс эттириш кўникмасини ҳосил қилишдир.

Рангасвир асарларини бўёқларда (мойбўёқ, сувбўёқ, елимли гуринтланган бузга, деворга (штукатурка) қоғозга, картонга, сополга ва ҳоказолар юзасига ишлаш мумкин.

Расм чизишда унинг методикаси, бу предметнинг назариясини ўқитиш услуби масалаларига алоҳида эътибор берилади. У бир неча босқичли расмлар чизишдаги кетма-кетлик тизимини, ўқув хонасида ёки очиқ ҳавода (плэнерда) этюдлар ишлаш, мустақил равишда берилган мавзулар асосида композициялар чизиш, ранг масалалари билан қандай шуғулланиш кабиларни ўз ичига олади. Бу эса тасвирий санъат бўйича касбий тайёргарликка эга бўлишига, теварак-атрофдаги нарсалар ва ҳодисаларнинг рангдаги турли-туманликларини кўра билишга замин яратади.

¹ Адабиёт ва санъат, маданиятни ривожлантириш —халқимиз маънавий олами юксалтиришнинг мустахкам асосидир” —Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Ўзбекистон ижодкор зиёлилари йилликлари билан учрашувдаги маърузаси. Халқ сўзи. 2017 йил 4 август

Санъат - инсонларнинг ички кечинмасини намоён этади. У макон ва замонда акс этади. Маконли санъат бу ҳис-туйғуларни тасвирда акс эттириш ҳисобланади. Тасвирий санъатда кўплаб тур ва жанрлар даврлар ўтиши билан ўз мавкеи ва ўрнига эга бўла бошлади.

Ўзбекистон тасвирий санъати жаҳон ҳамжамиятида содир бўлаётган жараёнлар билан ҳамнафас бўлиб, ҳар бир ижодкор ўз қараш ва кечинмаларини янги услуб ва шаклларда ифода этишга интилиш билан характерланади. Ўзбекистонда янги маънавий гоёвий йўналишларнинг шаклланиши ўз навбатида, замонавий санъатнинг барча соҳаларига самарали таъсир этиб, ижодий изланишлар доирасини кенгайтириб, бадий тафаккур ривожини янада жадаллаштирди.

Санъат тарбиянинг кучли воситаси бўлиб, инсонларни илғор қарашлар билан қуроллантиришда ва фикрларини мустақамлашда муҳим роль ўйнайди.

Рангтасвир фани Дизайн таълим йўналишлари учун асосий вазифасини ўтаб, талабаларга бадий дидларини оширишда муҳим аҳамият касб этади. Дизайн таълим йўналишларида таълим олаётган талабалар биринчи навбатда мутахассислигидан қатъий назар, табиатдаги шакл-шамойилни ва ундаги такрор-ланмас рангларни кузатиб бориши лозим. Бу кузатувни ривожлантириш учун "Рангтасвир" фани жуда ҳам муҳим роль ўйнайди. Бу эса бўлажак расомларнинг бадий қарашини ва кузатувларини ривожлантиради.

I БОБ. РАНГТАСВИР ФАНИНИ ҲҚИТИШНИНГ МАҚСАДИ ВА ВАЗИФАЛАРИ

Рангтасвир фанининг ўргатишдан мақсад, талабани табиатдаги, реал ижтимоий борлиқдаги мавжуд рангларни ҳис қилиши, ундаги жилонинг қанчалик жушқин, сокин, ёркин, қарама-қаршилигини ҳис этиш ва ўзига хос уйғунлигини ўрганишдан иборат. Ёш авлодда нафақат назарий билимларни эгаллаш, балки уларни амалиётда қўллай олиш кўникмаларини шакллантириш ва такомиллаштиришни ҳам тақозо этади. Талабаларни ижтимоий маданий, маънавий-маърифий аҳамиятга молик бўлган маиший ҳаётга кенг татбиқ этилган гўзал хунарларидан бири, тасвирий санъатдаги рангтасвирни ўргатиш ўрни ва аҳамияти беқиёсдир.

Рангтасвир фанини илк ўрганишда геометрик фигуралар, мева сабзавотлардан иборат натюрморт, кейинчалик, портрет ва аёл ёки эркак қоматини тасвирлаш муҳим босқич ҳисобланади.

Аслида бу жуда қийин масала, у расмдан катта маҳорат талаб қилади. Талабаларнинг билим ва кўникмаларини оширишда тажрибаларнинг бойишига, амалий машғулотлар, этюдлар, рангларни ўйинқаролиги, ҳаётга янада кенг ва атрофлича ёндашишга ёрдам беради. Ҳқув дастурига кўра, ўқиш давомида яъни, натюрморт, этюдлар ишлаши натижасида анча маҳоратга эга бўлади. Унда биринчи постановка учун чизматасвир фанида ўзлаштирилган билим ва кўникмалар қўлланилган ҳолда форматга жойлаштириш ечимини тўғри ва чиройли топишга қаратилади.

Талабанинг расм чизиши кўникмасини ўрганилиши лозим бўлган нарсаларни натурадан шунчаки механик тарзда кўчириб олишга эмас, балки реал борлиқни тушунган ҳолда тасвирлаш асосига қурилиши лозим. Бунинг учун талаба биринчи босқичданоқ расм чизишнинг тасвирдаги энг муҳим томонларини ажрата билишни ўрганиб олиши шарт.

Расм чизиш назарияси ва техникасини ўзлаштириб олишнинг асосий шартларидан бири бу расм чизиш билан мунтазам равишда шуғулланиш, дарсдан ташқари вақтларда хомаки ишлар қилиш, инсонни ўраб олган борлиққа ва ҳодисаларга синчков муносабатда бўлиш, уларни ўрганиш, кўргазмаларга ва тасвирий санъат музейларига тез-тез бориб туриш, тасвирий ва амалий санъат насарларидан фото ва босма нусхалар, откриткалар тўплаш, тасвирий

санъатга ва санъатшуносликка оид адабиётларни мунтазам ўқиб туриш, мумтоз рассомлар асарларидан нусха кўчиришдир.

Тасвирий санъат билан шуғулланиш инсонга эстетик завқ бағишлайди, унинг руҳий дунёсини бойитади. Тасвирий санъат инсондаги интеллектуал, маънавий, ҳиссий ва эстетик эҳтиёжларни ўзида бадиий мужжасамлаштирган ҳолда уни комилликка бўлган интилишларини юксалтиради.

1.1. Рангтасвир

Рангтасвир—барча тасвирий санъат турларининг (графика, амалий санъат, ҳайкалтарошлик, дизайн ва ҳоказолар) асоси ҳисобланади. Рангтасвир тасвирий санъатнинг энг муҳим турларидан бири. У инсонни ўраб турган реал борликни ва ҳодисаларни тушуниш, идрок этишда ранглар воситасида бадиий акс эттиради.

Таълим мақсади ижтимоий ҳаёт билан узвий боғлиқ. Ижтимоий ҳаётдаги туб ўзгаришлар, фаннинг интенсиф ривож-ланиши, таълим модернизацияси, янги дидактик имкониятлар, инсон билим ва тафаккурини, шубҳасиз таълим мақсадини ҳам тубдан ўзгартирди. Таълим мақсадининг тубдан ўзгариши таълим мазмунида ўз ифодасини топади. Тасвирий санъатга оид Академик билимларни эгаллашнинг барча босқичлари, ижодий масалалари, ечими мавжуд воқеликни ўрганиб тафаккур этиши (фикрлаш) ва уларни бадиий образлар шаклида яратиш билан узвий боғлиқ бўлмоғи лозим.

Рангтасвир ҳар хил буёқлар ёрдамида (мойбуёқ, акварел (сувбуёқ), елимли буёқларда, гуашь, темпера ва бошқа буёқларда) бажарилади. Шулардан бири акварель (сувбуёқ), у сувда осон эрийди. У ўзининг таркибига кўра, турли тоза моддалардан иборатлиги сабабли, тасвирлар натурадан ишланганда ранглар тиниқ чиқади.

Сувбуёқнинг асосий хусусияти фақат сувда эришидагина эмас, балки таркибини ташкил қилган моддаларнинг (пигмент ва ранг берувчи экстрактлар) бирлаштирувчи, боғловчи модда эканлигидадир.

1-расм. Акварелда ишланган натюрморт.

2-расм. Мойбўёқда ишланган натюрморт.

Негаки, у сувда эрийди, сув ёрдамида юзада ёйилиб, бўёқни юза билан боғлайди. Бундай боғловчи модда сифатида унга ҳозирги

замонда ўсимлик елими - камеди, асал, қанд, потоки, декорин, крахмал, спирт, глицирин ва шунга ўхшашлар қўшилади.

Акварель эритилганда, у шунчалик тиниқ тусга эга бўладики, ҳатто расм ишланганда, бир рангнинг устидан иккинчиси суртилганда ҳам аввалги суртилган ранг сезилиб туради ёки икки рангнинг бир-бирига қўшилиши натижасида янги ранг ҳосил бўлади. Акварель гуллардан, мевалар ва уй-рўзғор буюмларидан тузилган натюрмортларни тасвирлаш услубини енгилгина ўзгартирган ҳолда бажариш имконини беради.

Акварелда ишлашнинг турлича услублари бор. Қайси услубни танлаш бажариладиган иш моҳиятидан ва қўйилган мақсаддан келиб чиқади. Масалан: намланган қоғоз устида акварель буёқ билан тезда расм ишлаш усули, қисқа муддатда, тез ишланадиган асарда ёки этюд, хомаки ишларда "аллаприма" услуби акварелда жозибали чиқади.

Ранглар бирмунча ёрқинроқ ва бир-бирлари билан уйғун ҳолда олиниб, белгиланган мавзунинг асосий сифатлари, колорити ва ҳолати тасвирланади. Акварелда ишлаш услубларини ўрганиш жараёнида дарсдан ташқари, мунтазам равишда хомаки расмлар, ишлар, этюдлар ва турли мавзуларда композициялар ишлаш яхши самара беради.

Рангтасвир асарининг кучи ҳар қандай санъатдагидек, шакл моҳияти теранлиги ва мукамаллигидадир. Агар рассомнинг ижодий фикрлаши унинг руҳий кучи бўлса, рангтасвир техникаси унга зарур техник қурол бўлиб хизмат қилади ва унинг рассомчилик ютуқларининг амалий негизини ташкил қилади. Рассом учун техника бу, мукамал рассомчилик асарини амалга оширишнинг мақсадга мувофиқ усул ва йўлларининг шундай мажмуасики, усиз рассом бирор тасвири ярата олмайди. Техникасиз рассом танг аҳволда қолганидек, техника унга қанот бағишлайди.

Колорит ёруғлик ва кўриб идрок қилишнинг маълум объектив қонунлари бўйича юзага келади. Бу қонунлар бўйича бизнинг онгимизда предметларнинг колорит образлари пайдо бўлади. Колорит ва унинг қонуниятлари ҳақидаги таълим рангтасвир техникасининг назарий асосини, унинг ҳамма усуллари умумий асосини ташкил қилади. Рассом ҳар қандай тасвирий материалга муурожаат қилмасин, ҳоҳ мойбўёққа, ҳоҳ темперага бўлсин, уларга

хос бўлган рангтасвир техникаси хусусиятларига эга колорит қонуниятлари ўзгармай қолаверади.

Амалиётда таълим бериш бошида тасвирий вазифани энгиллаштириш учун кўпинча тасвирнинг шартли қонунлари қабул қилинади. Мана, масалан, ёруғликнинг биргина манбаи билан ёритишнинг оддий ҳолати олинади, тўғри ёруғлик тушишининг бир бурчаги доимий қилиб ўрнатилади. Бу қонунлар натюрморт шакллар ва инсон қомаги шаклларида дастлабки ўрганиш вақтида, конструктор чизма учун расм чизишнинг дастлабки тасвирий техникаси ўзлаштириляётганда, талабаларга хонадаги иш учун старлича мақсадга мувофиқ. Аммо сурат ишлаётган талабани амалиёти хонани сунъий ёритишнинг оддий ёруғлик шароитидан четга чиқа бошласа ва расм чизаётган ижодкор табиий ёритилишнинг мураккаб шароитларига тушганда, ижодий иш бошланганида, инсон ёки иншоотни тирик табиий муҳитда турли ёритишлар билан тасвирлаш зарурати пайдо бўлганда, бу қонунлар таълим олувчини қониқтирмай қўяди. Унда табиатдаги колорит қонуниятлари ҳақидаги билимнинг йўқлиги уни мушкул аҳволга солиб қўяди ва ўрганиш бўлиб қолган шартлилиқ бўйича боришга ёки таваккал қилиб кўп вақт, ижодий куч сарфлаб, масаланинг мустақил ечимини излашга мажбур қилади. Бу вақтда унга табиий ёруғлик ўзининг бутун соддалиги ва мураккаблигида бир вақтда тушунтирилиши ва очиб берилиши керак.

Ижодий иш учун предметларнинг ёруғлик таъсирида рангтасвир қиёфасини ўзгартириш қонуниятлари тўғрисида маълум билимларни эгаллаган бўлиши зарур. Бу эса ҳар бир рассом асарида ёруғликнинг қандай ҳолатда тасвирланганлиги яъни, тўғридан-тўғри натурадани ёки бўлмаса тасаввур орқали яққол тасвирлаш имкониятини кўрсатиб беради.

Предмет ранг қиёфасини бериш бўйича иш предмет жойлашган ёруғлик муҳитини, унинг тиниқлиги ва ёритилиш даражасини ўрганишдан бошланади. Бу жиҳатлар колорит ва ёруғ-соянинг характерли қирраларини белгилаб беради. Бу маълумотлар бўйича ёруғлик манбаининг уч категорияси ва шунга мувофиқ уч даражаси ўрнатилади.

Биринчи категорияга одатда, картинада асосий, анчагина кучли ёритиш тусини, нурлар ва бошқа ёрқин ёритилган жойлар тусини белгиловчи ёруғликнинг энг катта манбаи киради. Иккинчи категорияга ярим тус ва сояларнинг умумий тусини белгиловчи

манбалар киради. Учинчига турли маҳаллий рефлекслар тусини белгилувчи манбалар киради. Колоритнинг ўрнатилган характерли қирралари ва берилган ёритиш даражасига мувофиқ техник ижронинг маълум мантиқий кетма-кетлиги кабул қилинади: очдан тўққа.

Бундай кетма-кетлик биринчидан шу билан белгиланадики, акварелда доимо оқ қоғоздан ишни бошлаш зарур. Қоғознинг оқлиги унинг учун фойдаланиш мумкин бўлган энг юқори ёруғлик ҳисобланади. Кейинги ҳамма қатламлар қоғознинг оқлигини пасайтиради. Ёритилган жойларда қоғоз баъзида тегилмай колдирилади. Иккинчидан, бундай кетма-кетлик шу билан белгилавадики, колорит тусини беришда ишни ёруғлик даражаси бўйича олиб бориш, ёруғ буёқлардан бошлаш ва энг тўқ ранглар билан тугатиш мақсадга мувофиқрок.

Картинада ёрқинликнинг биринчи даражаси нурларга ёки картинадаги асосий ёруғлик манбаининг тўғри тушувчи нурлари билан ёритилган жойларига мувофиқ келади, шунинг учун дастлаб бутун суратни нурлар ранги билан коплайдилар. Нурлар рангини кейин уяга тегмаслик учун, кир қилмаслик ва тўқартирмаслик учун бошида қайд қилиш кулайроқ. Агар нурлар деталлаштиришни талаб қилса, пухта ўйланган, қатъий чизиқлар билан иш якунида ёруғ ва тиниқ буёқлар билан амалга оширилади.

Картинада ёруғликнинг иккинчи даражасини кучи бўйича иккинчи даражали ёруғлик манбалари билан ёритилган ярим тус ва соялар буёқлари ташкил қилади. Чунки ярим тус ва соялар доимо нурлардан тўқроқ, сувбуёқ техникасида уларнинг буёқларини нурлардан кейин суртилади. Иккинчи даражадаги буёқлар билан, нурлар ёки ёрқин ёритилган жойлардан ташқари ҳамма ёқ копланеди, яъни ҳамма ярим тус ва соялар.

Ёруғликнинг учинчи даражасига картинада рефлекслар ва энг тўқ жойлар киради, улар натурада ёруғликнинг учинчи даражали манбаи билан ёритилган. Тасвирий ишда энг очдан энг тўққа томон ҳаракатланиб, ёруғликнинг даражалари ва ранг муносабатларини тўғри ўрнатиб, доим ишончли, тўғри ва қисқа йўл билан юқори техник натижаларга келиш мумкин.

Ранг (ҳаво) перспективаси деганда, борлиқдаги нарса ва ҳодисаларнинг кузатувчидан узоқлашган ёки яқинлашган сари уларнинг рангларида бўладиган ўзгаришлар тушунилади. Айрим мухтассислар уларни *ҳаво перспективаси* деб ҳам аташади. Чунки

рангларнинг перспективадаги ўзгаришига асосан ҳаво қатлами таъсир кўрсатади. Шунингдек, ранглар узоқдан ўзгариб кўринишига чанг, ёмгир, туман, қор ёғиши ҳам сабаб бўлиши мумкин.

Ёруғлик манбаининг ўзгаришига қараб, ўтлар, дарахтлар барглари, ер, уйларнинг ранглари турлича тусга киради. Мазкур нарсалар эрта баҳордаги тонт пайтида ҳаво ранг ва зангори тусда бўлсалар, кундузи эса улар ўзларидаги барча мавжуд ранг тусларини намоён қиладилар. Қишнинг қуёшли ёрқин кунда қор пушти ранг тусда, соя жойда у ҳаво ранг ёки зангори тусда кўринади.

Предметнинг ранги уларни ўраб олган нарсаларнинг ранги таъсирида ўзгаради. Бундай ҳодиса *ранг рефлексии (қайтма нур)* деб юритилади. Предметлар рангини биз теварак-атрофдаги нарсаларнинг рангларига нисбатан идрок этамиз. Агар предмет турган жойдаги фон ўзгартирилса, ўша предметнинг ранги ҳам ўзгаргандек туюлади. Сарик предмет зангори фонда сарғиш ёки қизил фондагига қараганда янада сарғиш туюлади, яшилроқ рангдаги предмет қизил фонда сарғиш ёки зангори фондагига қараганда ёрқин ва янада яшилроқ туюлади. Илиқ рангдаги предмет ёнида турган совуқ рангли предмет янада совуқроқ тусга эга бўлади. Зангори ранг яшил ранг билан ёнма-ён турса, илиқ туюлади. Агар предмет ранги совуқ бўлса, унинг сояси илиқ туюлади ёки аксинча.

1.2. Рангтаъсир фани ўқитилишининг асосий қонун-қоидалари

Рангтаъсирни ўқитишнинг бутун тизими талабанинг бадиий тимсолий тафаккурини ривожлантиришга, унинг мустақил ижодкор бўлиб етишишига кўмаклашуви зарур. Рангтаъсир фани рангшунослик қонунларига асосланиб, борлиқни реалистик ифодалайди, акс эттиради. Рангтаъсир маҳорати бу текисликда борлиқни тўлақонли табиий, чиройли ранглarda акс эттиришдир. Бунинг учун рассом ҳавоий перспектива, масштабни, ҳажми чизматасвир орқали акс эттиришни пухта эгаллаши керак. Тус, ранг ва чизматасвирни бир-бирига боғлаб, рангтаъсир асариди мохирона фойдаланиши зарур. Чизматасвирсиз фақат бўёқлар орқали буюмнинг шаклини, ҳажмини, борлиқдаги ўрнини акс эттириш муҳимдир. Агар манзара ишлашда перспектива қонунларига амал қилиб чизматасвир кўрсатиб берилмаса, рангнинг аҳамияти ўринсиздир. Реалистик тасвирий санъатда чизматасвирга муҳим рол берилади ва чизматасвирни эгаллаш реалистик тасвир жараёнида

асосий шартдир. Олдин чизматасвир ишланиб, кейин ранг берилади. Рангтасвирчи олдиндан чизматасвир тайёрламаслиги мумкин. Аммо буюк рассомнинг асарида аниқ чиройли чизматасвир рангтасвир билан чамбарчас боғланиб, яққол тасвир ҳосил қилганини кўрамиз. Дарс жараёнида талаба олдиндан чизматасвир орқали перспектива, буюмларни конструктив шаклини тусли чизматасвир ва нисбатлар тушунчасига эга бўлиш мақсадга мувофиқдир. Баъзи талабалар ишларини таҳлил қилганимизда чизматасвирни тўла эгалламасдан ранг (бўёк)да тасвирлашга уринишади, натижада тус (тон), колорит, ҳавоий преспектива каби тушунчалар амалга ошмаганлигини кўрамиз. Тасвирий санъатда ўқитиш-ўрганишнинг биринчи босқичида чизматасвирдан пухта, жиддий тайёрлашга катта эътибор берилади. Шундагина кейинчалик рангтасвир билан шуғулланиш жараёни яхши натижаларга олиб келади. Тасвирий санъат ҳар бир ижодкор шахс учун жуда кенг фаолиятлар майдонидир. Расм чизишни пухта эгаллаш барча санъат турларида муҳим ўринни эгаллайди. Шу сабабли академик сурат ишлаш билими, тасвирий фаолиятнинг барчасида қўл келади, муваффақиятни таъминлайди. Қаламтасвир ишлашга ва уни ўз маънавий ҳаётида фойдаланишга одамлар қадимги пайтларданок интилиб келганлар. Шу сабабдан ҳам расм чизишнинг маълум қонун-қоидалари ишлаб чиқилган ва йиллар, асрлар мобайнида такомиллаштирилиб келинган. Қаламтасвир барча тасвирий санъат турларининг асосий, негизи десак хато бўлмайди. Ўқув машқ вазибаларни пухта, ифодали қилиб тасвирлай олиш академик расм, қону -қоидалари атрофлича ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатдан ўрганишни тақозо этади. Улар иш фаолиятини сифатли ташкил этилишига ҳам кўп томондан боғлиқдир. Бундан ташқари, чизишда ишлатиладиган асбоб-анжомлар сифатли, талабга жавоб берадиган бўлиши керак.

Рангтасвирда ишлашнинг энг асосий талаби, чизиш объектини ҳар томонлама ўхшатиб акс эттиришдан иборат. Бунинг учун тасвирни қоғоз юзасида тўғри жойлаштириш, нисбатларини тўғри аниқлаш, буюмларнинг ўзаро масофасини ва перспектива ҳолатларини аниқ топиш талаб этилади. Ишнинг мақсадга мувофиқ чиқишида албатта билим, тажриба ва маҳорат етарли даражада бўлиши керак.

Билим олиш, ўрганиш, мутолаа қилиш орқали орттирилса, тажриба ва маҳорат кўп ишлаш, тинмай машқ қилиш, интилиш энг яхши оғтирилиши маълум. Таълим олишнинг яна бир муҳим

шарти ҳар бир тасвир этиладиган нарса, ҳодисани аслидан, яъни натурадан қараб акс эттирилишига жуда боғлиқ эканлиги сир эмас. Чунки чизишда ҳаёт ҳақиқатни кўрсата олиш сифати энг муҳимдир десак асло янглишмаймиз. Тасвир чизишни ўрганиш оддий натюрмортда, шунингдек, алоҳида-алоҳида турган буюмларни акс эттириш орқали амалга оширилади. Иш тасвирни қоғозга тўғри ва чиройли тарзда жойлаштиришдан бошланади, сўнг ҳар бир нарсани ўзаро жойлашиши, улар орасидаги масофалар нисбатлар аниқланади. Бунда қалам енгил, қоғозга ортиқ даражада босмасдан ишлатилиши керак. Акс ҳолда нотўғри чиққан жойлар ва ёрдамчи чизиқларни ўчирғич билан кетказиш қийин бўлади. Шунинг учун ўртача юмшоқлик даражасидаги "ТМ", "М", "2М» русумли қаламлардан фойдаланиш анча қулайдир.

Назорат саволлари:

1. Рангтасвирда қандай бўёқ турларини биласиз?
2. Колорит натюрмортда нимага асосланиши лозим?
3. Рангтасвир ишлаш жарёнида ёруғ ва тиниқ бўёқлар деганда нималарни тушунасиз?
4. "Алля прима" услуби қайси бўёқда ишланади?

Амалий топшириқлар:

1. Мавзуга мос ашёлар йиғиш, хомаки чизгилар ишлаш.
2. Уй-рўзгор буюмларидан бирор бир образни қаламтасвир ва рангтасвирда яратиш.
3. Акварелда мўйқалам билан образли этюдлар ишлаш.

Хулоса

Мазкур бобда, Рангтасвир фанининг бадий таълим тизимидаги ўрни, тараққиёт босқичлари, фан юзасидан малака ва кўникмаларини ривожлантириш услублари содда мисоллар орқали тушунтирилган. Бадий таълим йўналишларида таълим олаётган бўлажак мутахассис ижодкорларни амалий ва назарий билимларни пухта эгаллаши, уларни амалиётда қўллай олишида муҳим манба ҳисобланади. Шунингдек, рангтасвирнинг мазмун-моҳиятини очиб беришда ижодий асарлар, уларда қўлланиладиган

бўёқларнинг турлари бўйича мисоллар билан асосланган. Бунда талабалар борлиқни ва нарсаларни рангда тасвирлаб беришини тушунган ҳолда акс эттириши тўғрисида аниқ маълумотлар берилган. Асосий мақсад эса талабаларнинг амалий тажриба ва маҳоратни оширишга йўналтирилган, тавсияларни очиб берилишидир. Машғулот давомида, натюрморт, этюдлар ишлаши натижасида талабанинг бирмунча маҳорати, билими ва малакаси ошиши, асар яратишида муҳим восита бўлиб хизмат қилади.

II БОБ. АШЁЛАР

2.1. Қоғоз

Акварелда ишлаш учун асосан уч хил қоғоз турлари мавжуд. Булар ғадир-будур, ўртача ғадир-будур ва силлиқ. Улар асосан машиналар ёрдамида яратилади ёки тайёрланиш услуги билан аталади. Ғадир-будур қоғоз турларининг номлари йўқ, аммо силлиқ турларини "иссиқ босимли" ҳам деб аталади, ўртача ғадир-будур "совуқ босимли" қоғоз деб аталади. Қўл билан тайёрланадиган қоғоз турлари ҳам мавжуд бўлиб, улар текстура жиҳатидан бутунлай ажралиб туради. Улар жуда қиммат туради ва уларда ишлаш учун алоҳида маҳорат талаб қилинади. Қоғоз - сувбўёқ (акварель)да рангтасвир яратиш учун ишлатиладиган асосий ашё ҳисобланади. Унга қўйиладиган акварелнинг ажойиб ҳусусияти унинг шаффофлигида, юпқалигида, энгиллигида; қанчалик бўёқ қатлами юпка бўлса, у шунчалик ёруғликни қоғозга кўп ўтқазади, қоғоз эса қанчалик оқ бўлса, у шунчалик ёруғликни яхши қайтаради, сувбўёқдаги ишловда бўёқ қатлами шунчалик ёрқин ва жилвадор кўринади.

Иккинчи сифатларидан яна бири, пишиқ ва мустаҳкамлигидадир. Маълумки, иш жараёни қалам билан тасвир ишлашда хато бўлган жойларни учиргич билан ўчириш натижасида қоғознинг титилишидек салбий таъсири кузатилади. Айниқса, узоқ муддатли иш жараёнида қоғоз бир неча марта ҳулланиб, қайта қуриши натижасида қоғоз юзаси босмасимон бўлиб қолади, бўёқнинг чуқур қатламларгача сингиб кетиши натижасида қоғознинг ёруғликни қайтариш ҳусусияти йўқолиб, сифати бузилади. Оқибатда, бўёқ қатламлари хира тус олиб, сувбўёқнинг асосий фазилати, шаффофлиги йўқолади.

Учинчиси, бошқалардан кам бўлмаган сифати, унинг юза қисмининг тузилиши (фактураси) ҳам аҳамиятга эга. Сувбўёққа мўлжалланган қоғозларнинг юз қисми ғадир-будур бўлади. У бўёқ қатламларини бир меъёрда бўялишига, заррачаларнинг қоғоз билан маҳкам боғланишига имкон беради. Бу эса кейин берилган бўёқ заррачаларнинг аввалгилари билан аралашиб кетмаслигини таъминлайди. Бу эса ҳамма ранглар қатламларининг жилваланишига олиб келади. Ранглар қатламлари бир-бирига қўшилиб кетса, улар кирчимол, хира тортиб, шаффофликдан маҳрум бўлади.

Юзаси силлиқ қоғозга устма-уст берилган буюк қатламларининг мўйқалам суркалиб, аралашиб кетса, оқибатда кирчимол, хира ранг ҳосил қилади, бу эса бутун расм(иш)нинг бузилишига олиб келади.

Қоғоз турлари кўп ва хилма-хил. уларнинг юзалари тузилиши ва сифати ҳам турлича, майда ва йирик бўлади. Қайси бирини танлаш эса уларда қандай иш бажарилишига қаралади. Ҳажми кичик, майда, нозик ишларга майда фактурали қоғоз танланади, йирик фактурали қоғозда ҳажми катта тасвирлар ишланади. Бунда олдинги тарафдаги нарсаларнинг дағал фактурали, кучли ёритилган ҳажмларини ишлаш имкони мавжуд.

2.2. Буюклар

Ҳар қандай буюкнинг энг муҳим техник хусусиятлари уларнинг таркиби, шаффофлиги, ёруғлиги, очлиги, тўқлиги ва узок муддатлигидадир. Ҳамма буюклар буювчи ва боғловчи қисмдан иборат бўлади. Буюклардаги буювчи моддалар сувбуюкда, темперада, мойли буюкда ва бошқаларда бир хил бўлиб, фарқи эса боғловчи моддаларнинг таркиби ва уларнинг келиб чиқиши турличалиги билан белгиланади. Улар буювчи моддалар зарраларини бир-бири ва картина юзаси билан боғлаб туради. Ҳар хил рангдаги буюклар таркибидаги ранг берувчи моддалар тузилишининг ҳар хиллиги сабабли, техник хусусиятлари жиҳатидан бир хил эмас, яъни, йирик кукунли ва майда кукунли бўлади.

Акварелда ишлашнинг афзал хусусиятлардан бири, унда ишлашда кўп буюк ва ашёлар талаб қилинмайди; кичик қутичадаги акварель буюғи, бир нечта мўйқаламлар, қоғоз ва шиша банкачада сув бўлса бас, ишни бошлаш мумкин. Албатта, айтилган ашёлар энг асосийлардан бўлиб, сизнинг тажриба ва малакангиз ошган сари, ўз услубингизга эга бўлганингизда, махсус мўйқалам ва буюкларда ишлаш эҳтиёжи пайдо бўлиши табиийдир. Шу сабабли аввал оддий ашёлардан фойдалана бошлаб, ижодий камолотга етган сари уларни кўпайтириш мақсадга лойиқдир.

2.3. Акварель

Акварель - лотин тилидан олинган, сув маъносини англатади. У сувда яхши эрийдиган, ювиладиган майин ва шаффоф буюк. Сувбуюк тасвири ниҳоятда рангли, нафис ва нозик бўлиб, улар кўпинча қоғоз устига ишланади. Сувбуюк сув билан аралаштирилиб, суюлтирилиб, қоғоз юзасига суртилганда, оқ қоғоз ранги сезилиб туради, бу эса оқ буюксиз ишлаш имконини беради. Агар сувбуюк оқ буюк билан

аралаштирилиб ишланса, сувбўёқнинг ранги хиралашади, сувбўёққа хос тиниқлик йуқолади. Сувбўёқ қоғоз юзасидан осонгина ювилиши керак, нотуғри бўялган бўёқни тузатиш учун тасвирдаги шу жой ювиб ташланади.² Бу эса осон эмас, айти шу ноқулайлик сувбўёқда рангтасвир ишлаш услубидаги қийинчилик ҳисобланади. Сувбўёқ қоғоз юзасида бир текис ёйилиши ва осонгина мўйқаламга олиниши керак. Иш жараёнида қоғоз юзасида текис ва энгил бўялиши, юзада кумоқ қолдирмаслик, бўёқ бир ерга тўпланмаслиги, йўл-йўл из ҳосил қилмай бўялиши керак. Сувбўёқлар: қаттиқ шаклда, юмшоқ кичик идишчаларда, суюқ тубиқларда бўлади. Ҳар бирининг ўзига яраша афзаллик ва камчиликлари бор. Тубиқлардагилари ёрқин, тўйинган рангларга эга ва сиз бирданига кўп бўёқларни аралаштириб олишингиз мумкин. Бу катта ҳажмдаги расм ишлашда жуда кўл келади. Аммо кўчада ишлашда уларни қайта қутиларга жойлаштириш ноқулайроқ. Кичик идишдаги бўёқлар бир-бири билан тасодифан аралашиб кетишмайди. Қандай сувбўёқ олишингиздан қатъий назар рассомлар учун мўлжалланганини олинг.

3-расм. Акварель турлари

2.4. Гуашь

Яна бир график ашёлардан бири гуашь. Гуашь - италян тилидан олинган, сувли бўёқ маъносини англатади. У сувда яхши эрийди. Гуашь бўёғи акварелдан қоғоз юзасига бир неча қатлам қилиб турлича қалинликда берилиши мумкинлиги ва таркибида оқ бўёқ мавжудлиги билан фарқланади. Бадий гуашь майин майдаланган

² Хейл Гаррисон. "Рисунки живопись". Стр. 76. "Эксмо" Москва 2011г.

пигмент ва мева ширалари, декстрин, глицирин, ҳайвон ути қўшилган ҳолда тайёрланади. Сувда яхши эрийди, аммо сувбуёк (акварел) сингари тиникликка эга эмас. Лекин шундай бўлса ҳам, у рангтасвир, плакат, декоратив амалий санъатда, ҳаттотликда кенг фойдаланилади. Гуашь бўёқларида бир рангнинг устига бошқа ранг берилганда аввал суртилган ранг бутунлай сезилмайди. Зарурат бўлса, гуашни сув билан аралаштириб ишлаш мумкин, бу эса бўёқни юпка қатлам билан бўяшга имкон беради. Гуашь бўёқлари тез қуриш хусусиятига эга, аммо қуёшда кўпроқ турса, унинг ранги хиралашиб очариб кетади. Гуашь бўёқларининг таркибида сув бўлгани учун уни +0°C даражадан пастда сақланса, унинг си-фатида салбий таъсир қилади.

4-расм. Гуашь турлари.

Гуашь бўёқларидан ҳам тасвирий санъатнинг ҳар хил жанрларида юксак тасвирий санъат асарлари яратиш мумкин. Гуашь деб акварелга нисбаган оқ бўёк қўшиб ишланган шаффоф бўлмаган рангтасвир асарини ҳам айтиш мумкин. Бундан ташқари, тайёрлов картонлар ишлашда, декоратив эскизлар, иллюстрациялар ҳамда турли дастохлик асарларини бажаришда қўлланилади. Агар сувбуёқлар (акварель) тўплами оқ бўёк билан тўлдирилса ва уни бошқа ранглари очартириш мақсадида қўшиб ишлатилса, бундай рангтасвир, акварелда ишланган эмас, гуашда ишланган дейилади. Гуашда бажарилган рангтасвир асарлари шаффофликдан маҳрум, чунки унинг қатламлари қалин, қуюқ берилганлиги ва таркибида маълум даражада оқ бўёк (ёруғликни ўтказмайдиган минераллардан ташкил топган) мавжудлиги учун, сувбуёқга хос булган шаффофлик йўқлиги билан ажралиб туради. Гуашь ўз кўриниши билан қуюқ каймоқни эслатади. У асосан ҳар хил ҳажмдаги шиша ва елим

(пластмасса) бочкачаларда ва сикма идишларда сотилади. Улар узок муддат сақланганда, қотиб қолмаслиги учун юзасига сув, глицирин ва камедиянинг сувда эритилган махсус суяқлиги қўйилади.

Гуашьда рангтасвир услуби. Гуашь бўёқларига рангтасвир ишлаш жараёни ҳам сувбўёқда ишлаш услубига ўхшаб кетади. Лекин шуни назарда тутиш керакки, гуашь мутлақо серсув бўёқ шимдирилган мўйқалам билан серҳаракат билан ишқалаб бўлмайди, чунки гаски аввал қуйилган қатлам, ранг ивиб, қоғоз, картон ва грунтланган буз (холст) юзасидан кўчиб кетади. Натижада мўйқаламдаги ранг билан аралашиб, мўлжалланган ранг эмас, бутунлай бошқа кирчимол ранг чиқиб қолиши мумкин.

Яхши тайёрланган гуашь деярли тез қурийдди. Хона ҳарорати +18-+20 градус бўлганда, одатда бир соат атрофида, бизнинг об-ҳаво шароитимизни эътиборга олсак, унданда тезроқ қуриши мумкин. Қуриган юза ўзига хос ажойиб баҳмал сифат тус олади. Гуашь билан ишлашда унинг яна бир хусусиятини эътиборга олиб ишлаш, яъни у қуриганда очаришини, рангларнинг тон жиҳатдан кучини йўқотишини назарда тутиш керак булади.

2.5. Мўйқалам

Мўйқалам - расм чизишнинг энг асосий иш қуроли бўлмаса ҳам, у жуда сезувчан, ҳаракатчан ва "жонли" чизиқ беради.

Расм мўйқалами палитрадан (бўёқларни аралаштириш учун ишлатиладиган бир парча оқ пластина, оқ қалин қоғоз ёки оқ чинни ликобча) картина юзасига олиб ўтишга мўлжалланган иш қуролидир. Акварелда ишланганда мўйқаламда тасвирга қўйиладиган суртма учун қанча миқдорда сув олиш зарурлигини ҳис қилиш кўникмаси катта аҳамиятга эга. Ортиқча сувбўёқдан вақтида қутилмасак, айниқса, нам ҳолдаги бир доғни иккинчи доғ билан уларнинг шаклини бузмасдан улашимизда панд беради. Яъни тасвирланаётган шакл бўёқларнинг ўз ҳолича бир-бирига ўтиб кетиши натижасида бузилиб кетади.

Яхши мўйқалам ингичка чизиқ ва кенг суртки беради. У бўёққа гўйинган, сербуёқ бўлади, катта, тиниқ, шаффоф доғлар ҳосил қилиш имкониятини беради, унда ингичка сувли юзаки штрих бериш мумкин. Мўйқаламда тезкор чизгилар, рангламалар ишлаш техник маҳоратни оширади. Унда ишлашнинг қаламтасвирдан афзаллиги шундаки, мўйқалам билан бирданига катта текисликларни бўяш ва нозик ингичка чизиқларни ҳосил қилиш

мумкин. Мўйқаламда ишлаш нарсаларни умумий тасаввур қилишга ва умумий шаклини ҳис қилишга имкон беради. Аммо унда ишланган сувратни тузатиш қийинроқ. Айнин пайтда у иш бошлашдан аввал тасвирланмоқчи бўлган нарсани олдиндан тасаввур қилишга ва таассуротимизни қайта-қайта текшириб кўришга, диққатимизни жамламоққа, тартибга, сабрга ва техник маҳоратимизни ўсишига ёрдам беради.

Муйқаламда техник маҳоратимизни ошириш учун бир-иккита муйқалам тури билан чегараланиб бўлмайди. Мўйқаламда шакли ва хажмлари қанчалик кўп бўлса, рассомнинг техник тажрибаси шунчалик кенг бўлади. Майда ва кичик қисмларни, ингичка фон ва катта текисликларни ишлашга энли мўйқалам бўлиши керак. Лессировка услуги (асосий ранг устидан шаффоф бўёқлар қўллаш орқали чуқур ярим шаффоф ранглар олиш учун бир ибора) учун юмшоқ, дағал фактурали сурткиларни бериш учун энли ясси ва думалоқ қаттиқ тукли мўйқаламлар бўлиши талаб этилади. Битта муйқаламда ишлаш одати, бир хил зерикарли услубга олиб келади. Ўн ва ундан ортиқ мўйқаламлардан унумли фойдаланиш сувбўёқнинг жонли услубига мос асар яратишга ёрдам беради

2.6. Планшет

Планшет қоғозни ушлаши ва ҳимоялаши учун керак. Унинг турлари кўп. Уни танлашда, рассомнинг дидидан ва тасвирланиши керак бўлган ишнинг хусусиятидан келиб чиқилади. Оддий конструкцияли, мақсадга мувофиқ планшет тўртбурчак қилиб, бир-бирига маҳкамланган кесма ёғоч (рейка)га фанер ёки оргалит картон қопланган бўлади. Сувбўёқда ишлаш учун унинг ёнларига елим суртилиб, устига қоғоз ҳўллаб тортилади. Бундай конструкцияли планшет сувбўёқда ишлаш учун жуда қулай, унга тортилган қоғозни яхши ҳимоя қилади.

Планшетнинг техник хусусиятлари ҳақида гапирар эканмиз, уни ишлатиш услублари ҳақида ҳам айтиб ўтиш жоиз. Масалан, улардан бири планшетни қия қилиб қўйиб ишлатиш. Бу маълум даражада техник қулайлик касб этади. Чунки, қияроқ қилиб, тик қўйилган тасвир масофадан яхши кўринади, уни тасвирланувчи нарса билан таққослаш қулай. Бундан ташқари, у рангдорлиги сифатига ҳам таъсир қилади. Қия ҳолат сувбўёқнинг оқимини бир томонга, яъни, юқоридан пастга йуналтиради. Бу ҳолат бўёқлар

катламини шаффоф чиқишига қулайлик яратади. Тасвирнинг шаффоф ва енгиллигига, орқа қисми, фон, предметлар сояларининг шаффофлигига эришиш, зарур ҳолларда планшетни деярли тик ҳолатга қуйиш мақсадга мувофиқ. Қия қўйилган планшетда ортиқча сув ушланиб қолмайди, тезроқ қурийд, иш жараёни тезроқ кечади. Малакали рассом ишлаган қоғозда ортиқча сув бўлмайди, қанчалик иш тез олиб борилмасин, қоғоз куриб улгуради, тўғри ва керакли қиялик танланиши сувнинг оқиш тезлигини белгилайди. Баъзан тажрибасиз талаба планшетни нотўғри қияликда қўйиб ишлаётганини учратиб қоласиз.

Талаба планшетни горизонтал ҳолатда қўйганида, ҳаддан ташқари сувли қилиб, оқова услуб оғушида ишлаётганига гувоҳ бўласиз. Қоғоз ортиқча намликда шишлар ҳосил қилиб, бўёқлар ҳар тарафга тартибсиз гарқалиб, ёйилиб кетади, нарсалар шаклсиз доғларга айланиб қолади. Афсуски, бу ҳолатда бўёқлар керакли тиниқлик ва шаффофликни бермайди. Рангларнинг енгиллиги ва шаффофлиги бўёқларнинг аниқ, тўғри чамаланиб олиниши, енгил бўялиши ва планшетнинг керакли қиялигида тез қуришида намоён бўлади.

Яна муҳим жиҳатлардан бири планшетнинг юзаси ҳисобланади. Юзани бир текис ёритиш муҳим, унга ҳеч қандай нарсдан, тасвирловчининг ўзидан ҳам соя тушмаслиги керак. Булардан ташқари, планшетнинг юзаси ва тасвирланувчининг ёритилиши муҳити яқин бўлиши мақсадга мувофиқ.

Агар нигоҳ натурадан планшета аксинча, планшетдан яна натурага бир хил ёритилганлик шароитида кечса, кўриш сезгиси диққатни жамлаган сари ўсиб боради: нарса ёки буюм, сўнгра унинг тасвири ҳам рангдор ва жонли бўлади. Акс ҳолда, кўриш бир ёритилиш муҳитидан бошқасига ўтадиган бўлса, кўриш қобиляти пасаяди, предметлар кулранг кўриниб, иш ҳам шунга яраша қора ва жозибасиз кўринади.

5-расм. Мўйқаламлар.

Назорат саволлари

1. Қандай бўёқ турларини биласиз? Фарқи нимада?
2. Гуашь бўёғида тасвир ишлангач, очлашадими ёки тўқлашадими?
3. Акварелда ишлашнинг афзалликлари деганда нимани тушунасиз?
4. Гуашь техникаси нимаси билан мойбўёқ техникасидан фарқланади?
5. Гуашь технологиясида вазифалар ишлаш учун қандай ашё ва жиҳозлар зарур бўлади?
6. Рангтавирда кетма-кетлик қандай амалга оширилади?
7. Ранг (хаво) перспективасига таъриф беринг?

Амалий топшириқлар

1. Акварелда табиат манзарасини ишланг.
2. Акварелда бир дона мева ёки сабзавотни мўйқаламда ишланг.
3. Гуашда мураккаб бўлмаган натюрморт ишланг.

Хулоса

Ушбу бобда, талабаларга амалий машғулотлар давомида рангтасвирдаги ашёлар: қоғоз, акварель, гуашь ва мўйқаламлар тўғрисида маълумотлар содда, асосли мисоллар билан ёритиб берилган. Қоғоз турлари, унинг сифати, иш учун муқобилини тўғри танлай билишнинг аҳамияти тушунтирилган. Рангтасвирда сувбўёк билан ишлаш учун қоғоз турларини танлай билишида тавсиялар берилган, шунингдек, қоғознинг чидамлиги, хусусияти ҳақидаги фикрлар билан бойтилган. Тасвирнинг сифатли чиқишида, рангларнинг шаффоф ва энгиллигига, орқа қисми, фон, предметлар сояларининг аниқлигига эришишда ашёларни сифати, ўрни муҳим роль ўйнайди. Мазкур бобда бу аниқ ва оддий тарзда тушунтирилган.

III БОБ. 1-СЕМЕСТР

3.1. Натюрморт. Гипсдан ишланган ўсимлик шаклларининг бир қисми, (разетка) иштирокида натюрморт гризайл усулида

Натюрморт французча - жонсиз жисм, нарса маъносини билдиради ва унда кўпинча гуллар, мевалар, сабзавотлар, қушлар, уй-рўзгор буюмлари ва ҳоказолар махсус жойга қўйилиб, тасвирланади.

Натюрморт устида ишни нимадан бошлаш керак? Бу мураккаб масала ўз навбатида яна бир нечта майда мураккаб масалаларга бўлинади. Масалан: натюрмортга қандай мавзу танлаш, бунинг учун қандай буюмлар танлаш, уларни қандай қилиб жойлаштириш ҳамда ёритиш ва ҳоказолар.

6-расм. Натюрморт.

Биринчи постановка (чизишга қўйилган танланма) ларда мураккаб вазибаларни қўйиш мақсадга мувофиқ эмас, лекин тасвирланмоқчи бўлган буюмларни ҳам шунчаки механик равишда танлаш ярамайди. Рангларнинг табиийлигини тасвирда тўғри бажариш анча қийин иш ҳисобланади. Бунга жиддий меҳнат, нозик дид ва чуқур мушоҳада орқали эришиш мумкин.

Натюрмортдаги нарсаларнинг оч-тўқлик даражаларини фарқлашга, ундаги тус бирлигини ўрганиш учун натюрмортни битта рангда тасвирлаш катта аҳамиятга эга. Бу усулда расм ишлаш кейинчалик қийин натюрмортларнинг рангли тасвирини бажаришга ўтишни анча осонлаштиради. Бир рангда ёзиш усули "Гризайл" деб аталади. (7-расм)

Гризайл усулида расм ишлаш турли ранглار воситасида иш усулига ўтиш учун тайёргарлик босқичи бўлиб, унда мўйқаламни ишлатиш ёмлари ва акварель бўёқларининг хусусиятларини ўрганиш учун имконият яратади. Бу техника билан бир нечта натюрмортларни тасвирлаб ўргангандан сўнг, барча ранг хиллари билан натюрморт ишлаш анча осон бўлади. Масалан, тўқ кўк ва қизил ранглار гоҳ иссиқ, гоҳ совуқ рангларга кириши мумкин.

7-расм. Гризайль

Аралаштиришда иссиқ ранг миқдори совуқ ранг миқдорига нисбатан кўпроқ бўлса, ҳосил бўлган ранг иссиқ ранг қаторига ўтиш мумкин. Худди шундай кўк рангда қизил ранг кўпроқ бўлса иссиқ, кўк ранг кўпроқ бўлса совуқ ранглар қаторига киради. Демак, ўқув мишғулотида рангтасвирни ишлашда қўйилмадаги нарса ва бўюмларнинг ёруғ-соя нисбатлари, шунингдек, ранг нисбатларини

ҳам очиб аниқ кўрсатиш муҳим аҳамиятга эга.

Ранг билан ишлашда натюрмортни планшетда тўғри жойлаштириш

Натюрмортни аввало планшет ўлчамга тасвирни чизишни бошлашдан олдин, горизантал ёки вертикал жойлаштиришни, кичик ўлчамда эскиз қилиб аниқлик киритиб олинади. Авваламбор, бу предметларни қандай жойлаштириш масаласини ҳал қилиш даркор. Бу эса натюрмортни тўғри жойлаштириш ва нисбатларни тўғри аниқлаш талаб қилинади. Натюрмортдаги предметларни бир-биридан узоқроқда қўйсақ, у ҳолда яхлит бир гуруҳ бўлиб кўринмайди. Масалан, бирон предметни кузата туриб, иккинчисини кўра олмаймиз. Агар предметлар бир-бирига жуда яқин қўйилса, улар бир-бирини тўсиб қўйиши мумкин, бу ҳам мақсадга мувофиқ келмайди. Ёки предметлар бир қатор қилиб тизиб қўйилса, зерикарди ва хунук чиқади. Демак, предметларни шундай жойлаштириш керакки, улар юқорида айтиб ўтган камчиликлардан ҳоли бўлсин. Мато бир оз бурмалар (складка) ҳосил қилса, текис (вертикал ва горизонгал) юзани фарқлашда муҳим рол ўйнайди. Бунда гризайл услубда ишлаш натюрмортни тўқ, энг соя жойларини хиёл оч тус бериб, предметни шаклига аниқлик киритиб борилади.

Натюрморт фонидаги матони гипс розеткага нисбат олиниб, тақослашиб предметни ҳажмига оид бўлган шаклини тус орқали ажратиб, текислик аниқланади. Ишлаш жараёнида талаба турли хил тусда натюрморт ишлашдан олдин туслашни, яъни ёруғ сояларни бир-биридан фарқлашни ўрганади. Гризайл техникасида нур, соя, яримсоя қайтма нурларни керакли тусда мос бўёқлар билан қоплаш бўёқ суртмаларини шакл йўналиши бўйича ҳаракатлантириш керак. Натюрмортда тасвирланаётган предметлар муносабатларини нафақат тус кучи бўйича балки унинг аниқлигини ҳам, нарсалар сиртларининг контрастли чегараларини ҳам кузатишимиз керак. Ҳар бир предметнинг кўриниб турган ташқи кўриниши ўзининг кўламида турлича бўлиб, қандайдир нарсанинг ёритилган чап тони ёруғлик кучи бўйича фонга нисбатан яқинроқ бўлиши мумкин. Шу нарсанинг ўнг томонидаги чегараси тус жиҳатдан деярли фон билан иссиқ ва совуқ ранглар орқали бошлашда натюрмортнинг энг ёруғ жойи билан соя жойларини фарқлаш керак бўлади.

Натюрмортни ишлашда асосий битта рангдан фойдаланиш лозим. ранглар уйғунлигига эътиборимизни қаратиб, ёруғ ва сояларни,

буюмларни жойлашган ўрнини аниқлаб, ёрқин рангларга эътибор берган ҳолда жигаррангдан ишлаш жараёнини бошлаймиз. Иш бажарилишидан аввал, талаба қўйилмани қизиқарли композицион счим вариантыни топиши учун қоғозга бир нечта кичик-кичик сомаки этюдлар қилиши яхши натижа беради.

Талабаларда қаламтасвир ва рангтасвир соҳасидаги кўникма ва малакаларни ошириш, уларда ҳажми, шаклни аниқ сезиш, ҳис-туйғуларини шакллантириш ҳамда тасвир текислигида фазовий шаклларни бера билиш қобилиятларини ўстириш каби ҳислатлар геометрик жисмларни чизиш машғулоти орқали амалга оширилиб борилади. Талабалар рангтасвир машғулотларини геометрик жисмларнинг гипс моделларини сувбўёқда, рангга ёки гризайл услубида бошлайдилар. Геометрик жисмлардан: куб, призма, пирамида ва шунга ўхшаш бошқа предметларни чизиш орқали, чизикли перспектива ҳақида тушунча ҳосил бўлади, конструктив тасвир яратиш малакалари мустаҳкамланади. Розетка иштирокида мато ёрдамида бирор бир предмет қўйилган натюрмортни тасвирини гризайлда ишлаш шакл муносабатларини тўлқонли характерини очиб бериш, муҳитни чиройли тасвирлаш талабани билим ва кўникмаларни ошириб боради.

Гризайл услубида натюрмортни тўқ жойларини оч тус бериб аниқлаш

Натюрмортдаги шаклни мутаносиблигини фарқлаш уйғунлигига эътибор берган ҳолда, кўргазмали қуролардан фойдаланиб ишни бошлаймиз. Натюрмортни босқичма босқич рангларини ажратамиз ва деталлаштирамиз. Шиша ёки уй-рўзгор буюмларидан, чиройли идишлардан ташкил топган предметларга ҳажми бўлақларга ва ранглар уйғунлигига эътиборни қаратамиз, натюрмортни тўқ жойларини оч тус берамиз ва буюмларни ҳажмини аниқлаймиз.

Ёруғлик қоидалари ҳам нур, соя, ярим соя, қайтма нур каби жисм шаклини очиб берувчи жарёнларни муносиб аниқлик киритиб борилади. Шу қонунларга асосланиб, рассом комил ишонч билан жисмларнинг ҳажмини эркин тарзда тасвирлайди.

Натюрмортни умумлаштириш

Натюрмортни умумий кўриниши буюм ёки қисмлари бири-биридан ажралиб қолмаслиги учун умумлаштирилиб, тўқ-очлиги

мувозанатга келтирилади. Тасвирнинг олдинги, ўрта ва орқадаги қисмлари кетма-кетлиги перспектива қонунига амал қилган ҳолда кичрайишига ва фазовий масофага эътибор қилиш керак. Биринчи пландаги деталлар аниқ ва кескинроқ ишланиб, олдинги ўринга олиб чиқилади. Иш жараёнида ҳар бир текислик ва шакл муйқалам билан суртма (мазок) лар билан биринчи марта қатламма-қатлам қилиниб, аста-секин тони кучайтирилади, шакл ва тони аниқланиб борилади. Сояларнинг энг туқ жойлари бирданига эмас, балки атрофдаги-ларга таққослаб туқлантирилиб борилса, соялар ҳам ҳовали кўринади. Нарсаларнинг ўз соялари ва улардан тушувчи соялар фарқини доим солиштирилиб, аниқлаб бориш зарур.

Тасвирнинг энг ёруғ ва энг қорамтир жойларини аниқлаб олиш зарур, улар бир-иккитадан ошмаслиги керак. Тасвирдаги бошқа тонлар ана шу икки тон спектори оралигида бўлиши керак. Шу икки тон оралигида тасвирланаётган нарса ва буюмларнинг бой ранг-баранглиги, ранг тонларига эга эканлигига эътиборни қаратиш керак. Уларни шунчаки механик равишда бўяб чиқмасдан, буюмлар шаклини аниқ чиқариш, тон жиҳатдан туқ ва очлигига эътибор бериш, уларни бир- бири билан мунтазам таққослаб аниқлаб туриш керак. Иш якунида тасвирни яна бир кўздан кечириб, умумлаштирилган ҳолда якун ясалади.

3.2. Куз инъомларидан тузилган натюрморт

Натюрмортни тузишда мавзу танлаш катта аҳамиятга эга. Танланган буюмларимиз мавзуга мос келиши, уларнинг ҳажмлари ва ранглари ҳар хиллиги натюрморт композициясининг қизиқарли чиқишида ҳал қилувчи омиллардан бири бўлиб қолади. Натюрморт тузилганда, буюмлар бир гуруҳ қилиб қўйилсада, улар бир-бирини тўсиб қўймаслиги лозим. Йирик нарсалар орқароққа, унинг атрофига кичикроқ ва олдинга кичик, майдароқ нарсалар масалан, меваларни саватга солинган ҳолатда ёки ўзини алоҳида қўлайроқ жойлаштирилаштириб қўйиш мақсадга мувофиқ. Улар мазмун ва моҳияти жиҳатидан бир-бирларига мос келиш кераклигини ҳам нурни тушиши, ёруғликни миқдор даражаси ва сояларни тўғри топилишини аниқлик киритиб борилади. Бу гал ҳам айнан шу анъанага амал қилган ҳолда мато ва мевалар қўямиз. Натюрмортимизга янада жозибали руҳ бериш учун орқадаги деворга туқ рангдаги мато осиб қўйиш мумкин. Натюрмортни қўйишда ёки

ташқил қилишда яна нималарга эътибор қилишимиз керак? Авваламбор, хона ёруғ ва ёруғлик бир томондан, натюрмортнинг ён тарафидан тушиб туриши керак.

8-расм. Нина.С. Куз инъомларидан тузилган натюрморт.

Натюрмортни шартли равишда уч тарафга (планга): бизга яқин олдинги тараф, ўрта ва орқа тарафга бўламиз. Орқа тарафга ҳажми жиҳатдан каттароқ, чинни чойнак тўқ фонда яхшироқ кўринишни таъминлаш учун ўртага мева идиш ичида мевалар ва тўқ рангдаги кичик чойнак, олдинги тарафга олма-узумларни, яъни ҳажми кичик нарсаларни қўямиз.

Қуйидаги ишлар, яъни натюрморт мавзуси танлангач, унга мос нарсаларни гуруҳ қилиб жойлаштириб, иш бошидан аввал, натюрморт тасвирининг композицион ечимини форматда қандай жойлашишини бир нечта вариантыда кичикрок қоғозга хомаки рангли тасвир қилиб, бажариб кўриш жуда фойдали. Унинг горизонтал ёки вертикал форматдаги ҳолатини ҳам аниқлаш лозим. Кичик ўлчамда қоғозларга эскизлар қилиниб улардан қизиқарли композицияни танлаб оламиз. Энг чиройли ва тўғри композицион ечими ҳамда форматда мутаносиб жойлаштирилгандан сўнг, асосий

форматда иш бошлаш мумкин. Натюрмортнинг чизма тасвири тайёр бўлгач, сув бўёкда ишлашни бошлаш мумкин.

Кўриш нуқтаси

Натурани кўриш нуқтаси стол текислигидан бирмунча юқорирокда бўлиши керак. Натюрморт ва кўзимиз ўртасидаги оралик эса 2-3 метр бўлиши натюрмортни яхлит кўришга имкон беради. Форматта танлаб олинган ингичка қаламдаги тасвирнинг хомаки вариантини жойлаштирамиз. Натюрмортнинг конструктив контурли тасвирини яратамиз. Нарсаларнинг ўлчамларини ва конструктив қурилишини аниқлаб, уларнинг перспектив қисқаришларини аниқлаймиз, ҳажм ва ўлчамларини топиш шакл ўхшашлигини текшириб борилади.

Тасвирга ранг бериш

Натюрморт планшетага энгил қаламда жойлаштирилгандан сўнг, предметлар тасвирга ранг беришда аввало нарсаларнинг оч, локал рангларини тасвирлаш муҳим. Кейинги босқичларда тасвирдаги ранг предметнинг асл ранги билан таққосланиб, соя ва ёруғлик даражаси топилади. Предметларнинг соя ва яримсояларини тўқлаштириб бориб, сояда совуқ ранглар муносиблиги ёруғда иссиқ рангларни кўйилиши карама-қаршилигини муносиблиги ва улар ёрдамида предметларнинг шакллари аниқлаштирилади ва тасвирланади. Шакл ва ҳажмларини бўрттириб чиқаришда уларнинг атрофидаги матолар билан бирликда тасвирлаш, уларни ўзаро таъсирини, яъни рефлексини ҳам кўздан қочирмаслик тақозо этилади. Натюрмортнинг яхлитлигини таъминлаш, унинг фон билан боғлиқликда тасвирлаш муҳим аҳамиятга эга.

Натюрмортнинг олдинги қисмини аниқ ишлаб, унинг фазовий кўринишини ишлаб рефлексини аниқлаш

Натюрмортни умумий яхлитлигини тўла шакллантириш баробарида, нур ва сояга эътибор берган ҳолда, асосий характерли рангларни қайтма нурларига эътиборимизни қаратамиз ва рефлекслар аниқланади. Хона ёруғлигини эътиборга олган ҳолда, расм чизишни давом эттирамиз. Ушбу услубий фонда кўйилган чойнак ва мева шакллари соя ва ёруғ қисмларига энгил ишлов

бериш орқали шаклига аниқлик киритиб борилади. Бу вазифада чойнак, мато ва мевалар иштирокида тузилган натюрмортда талабани мураккаб формаларни аста-секин ўрганиб унинг фазовийлигини аниқлашдир.

Чойнак, мато ва меваларни бир-бирига нисбатан мутаносиблигини фарқлаш, соя ва ёруғликларни аниқлаб, иссиқ-совуқ рангларни қилинаётган ишда ифодалаш ва аниқлаш натюрмортни майда деталларга бўлиб, бир-бирига нисбатан катта кичиклиги, ярим сояни, мато букламларини аниқлаб, якуний ҳолатини ўрганиб чиқамиз, бир хил рангда оч ва тўқ қисмларга ургу бериб ажратиб, таққослаб борилади.

Охирги босқичда тасвирнинг кескин ажралиб қолган қисмлари ранг ва тон жиҳатдан умулаштирилади, шу тариқа тасвирнинг яхлитлигига эришилади ва иш якунланади.

Назорат саволлари

1. Натюрморт сўзига таъриф беринг.
2. Гризайл деганда нимани тушунасиз?
3. Гризайл услубида кўпроқ қайси рангларда ишланади?
4. Натюрмортни бошлашдан олдин нималар қилиш керак?
5. Сувуқ ва иссиқ рангларни қандай фарқлайсиз?
6. Ёруғ, соя умумийлик тушунчаларга таъриф беринг.

Амалий топшириқлар

1. Қирқилган меваларни ёки сабзавотларни мўйқаламда кораламалар ишлаш.
2. Гризайл услубда бир нечта этюдлар ишлаш.
3. Мевалардан ташкил топган этюдлар ишлаш.
4. Акварель ёрдамида қисқа муддатли этюдлар ишлаш.

Хулоса

Юқоридаги бобда талабага амалий машғулот давомида натюрморт учун қандай буюмлар танлаш, уларни тўғри жойлаштириш, ёритиш масаласи рангларнинг табиийлигини тасвирда тўғри бажариш учун аниқ кўрсатмалар берилган. Бунга жиддий меҳнат, нозик дид ва чуқур мушоҳада орқали эришиш мумкинлиги тўғрисида фикрлар баён этилган.

Натюрмот яратишда тасвирланаётган предметлар жойлашуви, буюмлар сиртларининг контрастли чегараларини ҳам кузатиш муҳим

мезон саналади. Натюрмортдаги нарсаларнинг оч-тўқлик даражаларини фарқлаш учун ундаги тус бирлигини ўрганишда битта рангда тасвирлаш катта аҳамиятга эга. Бу усулда ижодий асарни ишлаш кейинчалик мураккаб натюрмортларнинг рангли тасвирини бажаришга ўтиш мумкинлигини билдириб мавзулар давомийлигигада ишора этилган.

Гризайл усулида расм ишлашга мисоллар келтирилиб, унда мўйқаламни ишлатишимконияти борасида таҳлилий фикрлар берилган. Гризайл техникасида нур, соя, яримсоя, қайтма нурларни керакли тусда мос бўёқлар билан қоплаш ва бўёқ суртмаларини ишлатиш босқичлари ҳақида тавсиялар берилган.

Натюрмортни рангли таввирлаш босқичида ҳар бир предметни нур ва соя, ранг, қайтма нур ва ёруғлик тушган қисмининг ифодаланиши унинг тугалланиш даражасини очиқлайди. Бу жараёнда босқичма-босқич ишланган натюрмортнинг яхлитлигини таъминлаш ҳақидаги фикрни талабаларга мисол орқали кўрсатиб ўтилган.

IV БОБ. 2-СЕМЕСТР

4.1. Хона интерьерида букламалардан тузилган натюрморт

Хона интерьерда стол, стул ҳамда турли хил чиройли идишлар ва ҳар хил рангдаги матолардан фойдаланиб, натюрмортни ташкил этиш мумкин. Мақсад натюрмортда қўйилган жисмларни тасвирлаш, умумий ранг уйғунлигига ва матоларни тахламларига эътибор бериб чизиш талаб қилинади. Иссиқ совуқ ранглар ва фонидаги мато ранги билан боғлаб нурнинг тушиши, ёруғ кучи соянинг боғлиқлиги ишланади. Аввало кичик ҳажмли қоғозда эскизлар, қораламалар қилиниб композицион чиройли топилишга эътибор бериш керак.

Текисликка жойлаштириш ва конструктив қурилиш

Предметларни жойлашувга эътибор берган ҳолда, полга, деворга нисбат кўринишни инобатга олиб форматда тўғри жойлаштиришни талаб этади. Предметларни шакли ва ҳажмини аниқлаш, катта кичик қисмларни боғлиқлик жиҳатларга аҳамият бериб борилади.

Планшетга конструктив жойлаштириш ва академик таҳлил этиш, қисқа муддатли қораламалар чизиб, уларнинг қурилиш конструкцияси муносиблиги, ҳар томонлама тўғри таҳлил этилганлиги, яъни соя ёруғ мутаносблигига эътибор берган ҳолда танлаб оламиз ва планшетга жойлаштирамиз. Рангтасвирни бошлашдан аввал чизматасвирга кўпроқ аҳамият бериш зарур. Чунки чизмасини аниқ конструктив, перспектива жиҳатидан тўғри ишланган бўлиши керак. (9- расм)

9- расм.

Бу босқич, қўйилган натюрмортни қоғоз юзасига тўғри жойлаштиришдан иборат бўлади. Ундан кейин натюрмортдаги буюмларнинг ҳажми жиҳатидан бир-бирига бўлган катта-кичикликдаги муносабатларни аниқлаб оламиз. Сўнгра эътиборимизни биринчи ва иккинчи планларда жойлашган буюмлар, фазовий перспективаси ҳамда матоларни соя ёруғ қисмларга аниқлик киритиб, конструктив жойлаштирилади. (10-расм.)

10-расм.

**Ранг билан ишлашда планшет қоғозиға тўғри жойлаштириш,
нисбатларни аниқлаш**

Кейинги босқичда планшет қоғоз юзига чизилган натюрмортнинг фондаги оч ва тўқ тусдаги ранглар билан буюм ранги оч тўқлигига қараб туслаб оламиз. Иссиқ ва совуқ ранглар орқали бошлашда натюрмортнинг энг ёруғ жойи билан соя жойларини фарқи олинади.

Натюрмортни ишлашда асосий битта рангдан фойдаланиш лозим ва ранглар уйғунлигига эътиборимизни қаратиб ёруғ ва сояларни аниқлаш, буюмларни жойлашган ўрнини аниқлаб, ёрқин рангларга эътибор берган ҳолда жигаррангдан ишлаш жараёнини бошлаймиз. Энди натюрмортни ишлаш жараёнида биринчи босқични тугаллаб,

иккинчи босқичга ўтамиз. Иккинчи босқичдаги рангларни биринчи босқичдагига тўқ, тиниқ ва ёрқин ранглар орқали тўлдириб, натюрмортдаги буюмларга, атрофдан ва буюмларнинг бир-бирига тушаётган қайтма нурлар ва бошқа рангларни ҳисобга олган ҳолда, иссиқ совуқ ранглар орқали умумий рангларига эътибор қилган ҳолда ишимизни давом эттирамиз.

11-расм.

Натюрморт бўлақларини аниқлаб, ёруғ-соя қисмларини ишлаш

Натюрмортдаги асосий ранглardan бири натюрмортдаги буюмларнинг биринчи ва иккинчи планлардаги ҳамда, ранг ва фазо перспективасига эътибор қилишимиз зарур. Бу орқали биз биринчи пландаги буюмларнинг рангини иккинчи ва учинчи пландаги буюмларга нисбатан тўқ, тиниқ ва ёрқин қилиб олишимиз лозим. Негаки, натюрмортдаги буюмларни ранглар орқали бир-биридан фарқлашимиз ва перспектива қонун қоидаларига эътибор қилишимиз лозим. Натюрмортдаги шаклнинг мутоносиблигини фарқлаш уйғунлигига эътибор берган ҳолда кўرғазмали қуролardan фойдаланиб ишни бошлаймиз. Натюрмортни босқичма-

босқич ранглари ажратамиз ва деталлаштирамиз. Мато ва чиройли сопол ёки чинни идишлардан ташкил топган предметларни бўлақларга ёруғлик кучи, соянинг кенглиги, қайтма нурни жозибасига ва ранглар уйғунлигига эътиборни қаратамиз. Натюрмортни тўқ жойларига оч тус берамиз ва предметларнинг ҳажмини аниқлаймиз.

Нур ва сояни ажратган ҳолда асосий буюмларга эътибор қаратиб, рефлекс (қайтма нур)лар аниқланади, хона ёруғлигини ҳисобга олган ҳолда расм чизишни давом эттирамиз. Биринчи ва иккинчи босқичларни тугатган ҳолда охириги, яъни учинчи босқични бошлаймиз. Биз сиз билан биринчи ва иккинчи босқичдаги асосий вазифаларни бажариб бўлдик. Қолган охириги вазифа учинчи босқичдан иборат бўлади. Бу босқич орқали биз натюрмортни якунига етказишимиз лозим бўлади. Учинчи босқичда натюрмортда жойлашган буюмларни ранглар орқали қисмларга ажратиб (детализация) ишлаб чиқамиз. Баъзи иш жараёнида кир бўлиб, рангларни губка ёки мўйқалам ёрдамида тозалаб қурутгандан кейин тиниқ ранглар билан сайқаллаб (лисировка) чиқамиз.

Натюрмортнинг олдинги қисми ва фазовий кўринишини ишлаб якунлаш

Натюрмортдаги рангларнинг умумий уйғунлигига хона ёруғлигида тушаётган нур ва соянинг кучини жамлаштириб, тасвир кўринишини якуний ҳолатига эришамиз. Охириги босқичда, ишимизда асосий эътиборимизни иккинчи ва учинчи пландаги буюмларга қаратган ҳолда бу пландаги буюмларни сайқаллаш орқали биринчи пландаги, яъни олдинги қисмидаги буюмларни янада бўрттириб олдига олиб чиқамиз. Шу билан натюрмортни охирига етказиб, тугатиб қўямиз. Рангларнинг уйғунлигини фарқлаш, соя ва ёруғликларни аниқлаб иссиқ-совуқ рангларни бажарилаётган ишда ифодалаш, аниқлаш, натюрмортни майда деталларга бўлиб, бир-бирига нисбатан катта-кичиклиги, ярим сояни, мато букламларини аниқлаб якуний ҳолатини ўрганиб чиқамиз, бир хил рангда оч, тўқ қисмларига урғу бериб ажратамиз ва якунлаймиз.

Назорат саволлари

1. Хона интерьерида нималар ҳисобга олинади?
2. Хона интерьерида конструктив қуришга таъриф беринг.

3. Фазовий кенгликда нималар эътиборга олинади?
4. Рефлькс (қайтма нур)га таъриф беринг.
5. Рангтасвирда чизматасвирнинг аҳамиятини тушунтириб беринг.

Амалий топшириқлар

1. Кичик ўлчамда қораламалар ишлаш.
2. Уч ранг иштирокида этюдлар ишлаш.
3. Фазовийликни кўрсатган ҳолда этюдлар ишлаш.
4. Уч босқичда қисқа муддатли этюдлар ишлаш.

Хулоса

Юқорида келтирилган бобда талабаларга хона интеръеридан натюрмортни ташкил этишбосқичлари тўғрисида маълумотлар берилган. Натюрмортда қўйилган жисмларни тасвирлаш, уларнинг умумий ранг уйғунлигига ва матоларни тахламларига эътибор беришдек талаб билан мавзуга аниқ таъриф берилган. Иссиқ, совуқ ранглар фондаги мато ранги билан боғлиқлиги, жисмларга нурнинг тушиши, ёруғлик кучи, соянинг тиниқлигига қаратилган амалий топшириқлар кетма-кетлик билан таҳлил қилинган.

Планшетга композицияни конструктив жойлаштириш академик таҳлил этилиб, қисқамуддатли қораламалар чизиб, уларнинг қурилиш конструкцияси муқобиллиги, ҳар томонлама таҳлил этилганлиги, яъни соя ёруғ мутаносиблигига эътибор берган ҳолда танлаш каби тавсиялар билан бойитилган. Бошланиш ва сўнги босқичда, иккинчи ва учинчи пландаги буюмларни сайқаллаш орқали биринчи (олдинги қисмидаги) пландаги буюмларни янада бўрттириб олдиғаолиб чиқиш, бўйича тавсиялар амалий кўрсатилган.

4.2. Баҳор гулларидан тузилган натюрморт декоратив йўналишда

Рангтасвир фанида амалий машғулотларни бажариш давомидан олинган билим ва кўникмаларни дизайн таълим йўналишдаги мутахассислигига оид мавзулар танлашни тақозо этади. Натюрмортда кўпроқ предметлар перспективасига бўлган аҳамиятни гулларни чиройлиги, матоларнинг тахламларига жалб қилишиииз керак. Декоратив натюрмортдан мақсад: натюрмортдан кўзда тутилган гулларни ва матоларни тахламларининг ҳамда шаклларнинг характерини аниқ кесимлар тарзда ишлашни ўргатишдир. Иссиқ-совуқ ранглар фондаги мато ранги билан боғлаб

ишланади. Натюрмортни тасвирлаш жараёнида унга ранг берганда предметлар ўлчови, ва рангларини бир-бирлари билан солиштириш орқали бажариш муҳимдир. Бажарилаётган мазкур ишда вазанинг бўйни гулларнинг баландлиги билан бир гулнинг шакли ва тузилишини иккинчи гулнинг шакли ва тузилиши билан, бири иккинчисининг ҳолатини қайтармаслиги ҳамда бир гул ранги орасидаги бошқа гуллар ранги билан солиштирилади.

12-расм.

Натюрмортни планшет форматда жойлаштириш ва пропорцияларини аниқлаш

Натюрмортни планшет форматга конструктив жойлаштириш ва академик таҳлил этиш, қисқа муддатли қораламалар чизиб, чизилган қораламаларда жойлаштириш нуқтаи назаридан чиройли деб

топилган, жойлашганини қараб оламиз. Санъат кўп жиҳатдан ижодкор яхши қобилият эгаси бўлишлиги билан қоғоз чегаралари ичида расми чиройли жойлаштириб, тасвирлай олиши билан боғлиқ. Натюрмортнинг аввало умумий баландлиги умумий эни белгилаб олинади, сўнгра ваза ва ундаги ҳар бир гулнинг ўлчовлари, шакллари тасвирлаш лозим.

Ранг билан ишлашда ўлчам, нисбатларни тўғри аниқлаш ва кичик бўлақларини ишлаш

Натюрмортни ўлчамларини аниқлашда чизматасвирни ўрни катта. Форматда жойлаштириб олингандан сўнг иссиқ ва совуқ ранглар орқали бошлашда натюрмортнинг энг ёруғ жойи билан соя жойларининг фарқи олинади. Натюрмортни ишлашда асосий ўлчамларни четламадан характерли жиҳатларга алоҳида эътибор бериб бориш лозим, ранглар уйғунлигига эътиборимизни қаратиб ёруғ ва сояларни аниқлаш ва буюмларни жойлашган ўрнини аниқлаб, ёрқин рангларга эътибор берган ҳолда ишлаш жараёнини бошлаймиз. Баҳор гуллари ва чиройли идишдан ташкил топган натюрмортдаги мато бўлақларга эътибор бериш лозим.

Кичик бўлақларни аниқлаб, ёруғ- соя қисмларини тўғри ишлаш

Натюрмортдаги гуллар шаклини мутоносиблигини фарқлаш уйғунлигига эътибор берган ҳолда кўрғазмали қуролардан фойдаланиб ишни бошлаймиз. Натюрмортни ишлашда босқичма-босқич рангларни ажратамиз ва деталлаштирамиз. Гуллар ва чиройли идишда матолардан ташкил топган натюрмортни бўлақларига эътиборимизни қаратамиз ва ранглар уйғунлиги ҳамда энг тўқ жойларига оч тус берамиз, буюмларнинг ҳажмини аниқлаймиз. Матонинг букланган қисмлар ўлчамларига аниқлик киритиб олинади. Томошабинни нигоҳини олиб қочмаслиги учун ёруғ қисмини ва сояни, натюрмортни марказини ёддан чиқармаслик талаб этилади. (13-расм)

13-расм.

Гулнинг шакли, баргларнинг қайси жойда жойлашганлигига аниқлик киритилиб бориш мақсадга мувофиқ. Баргларнинг ўлчамини, катта кичиклигини ёддан чиқармасдан характерини очиб беришга эришиш керак, шу билан биргаликда орқада, олдинда, сояда ёки ёруғда нурнинг тушишига, фазовий масофани кўрсатишга эришиш талаб этилади.

Натюрмортда кичик бўлақларга ажратиб ишлаш

Натюрмортда ёруғ ва сояга эътибор берган ҳолда асосий буюмларга эътиборимизни қаратамиз. Бунда қайтма нурлар аниқланади, хона ёруғлигини эътиборга олган ҳолда расм чизишни давом эттираемиз. Ушбу услубий фонdda қўйилган гул шакллари соя ва ёруғ қисмларга энгил ишлов бериш орқали кузатиб турилади. Бу вазифада гул шакллари ва шиша идиш иштирокида тузилган натюрмортда, талабани, нозик формаларни аста-секин ўрганиб, унинг фазовийлигини аниқлашга йўналтиради. Кичик ва катта бўлақларни характерини очиб беришда орқада, олдинда ёки ўртадалигни аниқ ва ишончли тасвирлаш

рангларни фазовий кўринишни ҳисобга олиш орқали бадий ечимни тўла очиб беришга эришилади. Олдинги ва орқа масофадаги предметларни фазовий кенглигини эътибордан чиқармаслик талаб этилади.

Натюрмортнинг олдинги қисми ва фазовий кўринишни ишлаб яқунлаш

Вазифани олдинги масофасини аниқлик киртиб бориш баробарида умумий яхлитликни, ишнинг марказий қисмини ёруғ ва соя кесишмасини, иссиқ ва совуқ ранглар орқали кўрсатишни талаб этади. Сояни кенглиги, ёруғни ўлчами, рангларни уйғунлиги орқали муносиблиги аниқланади. Натюрмортни умумий кўринишини, яхлит жойлашувини олди масофага нисбатан орқа масофани фазовий кўринишда тасвирлаш, сезги қобилияти маҳсули сифатида намоён бўлади. Умумийликда шаклларни кўриш яқин масофа, ўрта масофа, орқа масофаларни аниқ кўрсата билиш лозим, шу билан биргаликда ёруғ ва соя, иссиқ ранглар, совуқ рангларни муносиблигини очиб бериш талаб этилади.

Назорат саволлари

1. Декоратив натюрмортни ишлашдан мақсад нима?
2. Рангларнинг фазовий хусусияти деганда нимани тушунасиш?
3. Ёрқин рангларга таъриф беринг.
4. Олди ва орқа масофа ранглари қандай фарқланади?
5. Фазовий кенгликни тушунтириб беринг.

Амалий топшириқлар

1. Мўйқалам билан гуллар шаклини тасвирлаш.
2. Маго букламалари иштирокида этюдлар ишлаш.
3. Қисқа муддатли кичик ўлчамда этюдлар ишлаш.
4. Умумий ҳолатни кўрсатувчи этюдлар ишлаш.

Хулоса

Рангтасвир фанининг амалий машғулотларини бажариш давомида олинган билим ва кўникмалари натюрморт ишлаш жараёнида кўпроқ предметлар перспективасига бўлган аҳамиятни оширишга, хусусан гулларни чиройлиги, матоларнинг тахламларига бўлган

муносабатларда ўз аксини топади. Мавзуга мутахассисликдан келиб чиққан ҳолда ёндашиш учун маҳорат, билим, малакавий талаблар мавзу давомида тўлалигича қамраб олинган. Бунда айниқса эътиборли жиҳат натюрморт гуллари ва матолар тахламларининг ҳамда шаклларнинг характери аниқ кесимлар тарзда ишлаш тўғрисида фикрлар берилган. Натюрмортни тасвирлаш жараёнида иссиқ-совуқ ранглар фондаги мато ранги билан унга ишлатилган ранг предметлар ҳажми ва ранглари бир-бирига мутаносиблигини солиштириш орқалибajarиш бўйича тавсиялари келтирилган.

4.3. Архитектура ёдгорликларининг бир қисми иштирокида тузилган натюрморт

Бу вазифа талабанинг гипсдан ясалган мураккаб архитектура ёдгорликларининг бир қисми бўлган капител иштирокида, қўшимча предметлар (ваза, лаган, мевалар турли хил рангдаги матолар ва ҳ. к.) формаларни аста-секин ўрганишига ёрдам беради. Юқорида талаб қилинганидек, архитектура ёдгорликларининг бир қисмини планшет юзасига тўғри жойлаштириш гипсдан ишланган постановкани муҳим жисмлардан бири бўлгани сабабли талабадан ушбу шаклга моҳирона ёндашиб, архитектура ёдгорликларининг бир қисмининг шакл-шамойили ва нозик пластик ечимини тасвирлаш талаб қилинади.

Натюрмортни планшет қоғоз форматга жойлаштириш

Натюрмортни форматда жойлаштириш асосий мувозанатни тўғри топишга боғлиқ. Қоғоз формат текислигида тепа ва пастки қисмларга эътибор қаратиб, архитектура қисми(капител)ни ўлчамлар бирлигида конструктив қурилишини топиб олинади. Ёнидаги ёрдамчи предметнинг жойлашувини таққослаб, ўлчамларини нисбий олиб, тасвирни шакллантириб олиш лозим. Бу ўринда тасвирни олдиндан яқуний қисмини кўра билиш моҳирликни талаб этади.

Ўқув машғулотида натюрмортни ишланганда, аввало, жойни тўғри танлашдан бошламоқ керак. Ҳар томондан соя ва ёруғлиги аниқ кўриниб туриши лозим. Фон учун ранг ва тон жиҳатидан ёрқин, тўқ бўлмаган (нейтрал) мато танланади, архитектура қисми (каптел) ранг тасвирини сувбўёқда тасвирлаш, чизматасвир,

перспектива фанларидан олинган билим ва кўникмаларга асосланиб ишланиши назарда тутилади.

Натюрмортни конструктив қуриш

Натюрморт узоқ вақт ишланадиган алоҳида кичик этюдлар, қораламаларда қилинади. Бу қораламаларда натюрмортнинг композицион жойлаштириш схемаси аниқланади. Рангда ишлаш учун чизикларни енгил ўтказиш йўли билан буюмларнинг тасвир текисликдаги композициясини топишдан бошланади. Қоғоз юзига натюрмортдаги предметларнинг жойлари умумий конструктив қурилиши белгилаб чиқилади.

Натюрмортдаги предметлар гуруҳинининг конструктив қурилиши нима? Уни қандай "қўриш" ва тушуниш мумкин? Натюрмортда предмет (капител)ни ёрдамчи чизиклар асосида ҳар бир текисликни қўриш нуқтасидан шакллантириб, доира, тўртбурчак цилиндр шаклдан келиб чиқиб, умумлашган тасвирини яратиш ҳақидаги тушунча натюрмортдаги предметлар гуруҳининг конструктив қурилишидир. Бу гуруҳнинг энини, бўйини, ҳажминини ва бир-бирига бўлган нисбатини аниқлаймиз. Рангтасвир билан шуғулланишдан аввал буюмларнинг конструктив тасвирини яратамиз.

Конструктив расм предметларни тасвирлашда уларнинг асосий ўлчамлари олиб чизилган чизикли перспектива асосида яратилади. Планшетда жойлаштириш, чизматасвирда олинган билим ва кўникмалар асосида конструиктив қуриш, фазовий перспективани ҳисобга олган ҳолда шакллантириш лозим. Кичик ҳажмли деталларни сояси, ёруғ тушишига қараб ҳаво, қайтма нурун тасвирда аниқлик киритиб боришни талаб этади. Ўлчамлар топилиш баробарида характерини аниқ белгилаб олиш ва босқичма-босқич шакллантириб борилади.

Натюрмортга ранг бериш

Натюрмортни рангда бошлашдан олдин, композицион таҳлили, конструктив ечим тўла шакллантирилиб, сўнг рангларини тасвирлаш муҳим. Ранг беришда натюрмортни энг тўқ соя жойдан бошлаш тавсия этилади, соя ва ёруғлик даражаси рангларда иссиқ ва совуқ рангларни муносабатини ёддан чиқармаслик керак. Олдинги масофадаги деталларни аниқлаштириш баробарида фазовий (ҳаво)

перспективасини рефлекс (қайтма нур)ларни тасвирда аниқлик киритиб, ўрта масофа ва орқа масофа фарқларини сезиларли даражада кўрсатиб бериш керак

Кейинги босқичларда соя ва яримсояларини тўқлаштириб, рефлексини ҳам кўздан кочирмасдан ишлаш ва ёруғ қисмларни қоғознинг оқлиги даражасидан келиб чиқиш мақсадга мувофиқдир. Шу билан биргалликда натюрмортнинг яхлитлигини таъминлаш, унинг фон билан боғлиқликда тасвирлаш муҳим аҳамиятга эга. Охирги босқичда тасвирнинг кескин ажралиб қолган қисмлари ранг ва тон жиҳатдан умулаштирилади, шу тариқа тасвирнинг яхлитлигига эришилади ва иш якунланади.

Назорат саволлари:

1. Акварелда натюрморт ишлаш нимадан бошланади?
2. Натюрмортга ранг беришда қаердан бошлаш керак?
3. Композицион тўғри топиш деганда нимани тушунасиз?
4. Ҳаво перспективасига таъриф беринг?

Амалий топшириқлар:

1. Акварелда содда кўринишдаги икки-уч предметлардан иборат натюрморт ишланг.
2. Меъморий манзараларни акварелда ишланг.

Хулоса

Ўқув кўлланмада фан доирасидаги мавзуларга аниқ, тушунарли, асосли таърифлар келтирилиб, машғулотларда натюрмортни ишланиш босқичлари, уларга ранг бериш жараёнлари тўғрисидаги фикрлар билан бойитилган. Рангтасвир фанини ўргатишдан мақсад ва вазифаларни талабаларга тушунарли тарзда берилган, табиатдаги, реалистимой борликдаги мавжуд рангларни ҳис қилиши, ундаги жилонинг қанчалик жўшқин, сокин ва айни вақтда ёрқин, ўзаро қарама-қаршилигини ҳис этиш ва ўзига хос уйғунлигини ўрганишдан иборатлиги тушунарли талқин этилган.

Рангтасвир фанини ўрганишда дастлаб геометрик фигуралар, мева сабзавотлардан иборат натюрморт, кейинчалик, портрет, аёл ёки эркак қоматини тасвирлашнинг муҳим босқичи, соя ва нур,

иссиқ ва совуқ рангларда ҳаво перспектаси орқали борликни кўрсатиш тушунарли қилиб талабага етказилган.

Асосий мақсад қилиб, амалдаги ўқув дастурига кўра, ўқиш давомида яъни, натюрморт, этюдлар ишлаши натижасида анча маҳоратга эга бўлиб, малакавий билимини оширишга қаратилган. Расм чизиш назарияси ва техникасини ўзлаштириб олишнинг асосий шартлари бу расм чизиш билан мунтазам равишда шуғулланиш, дарсдан ташқари вақтларда хомаки ишлар (қораламалар) қилиш, инсонни ўраб олган борлиққа ва ҳодисаларга синчков муносабатда бўлиш, уларни ўрганиш, кўргазмаларга ва тасвирий санъат музейларига тез-тез бориб туриш, тасвирий ва амалий санъат асарларидан фото ва босма нусхалар, откриткалар тўплаш, тасвирий санъатга ва санъатшуносликка оид адабиётлардан мунтазаи ўқиб туриш, мумтоз рассомлар асарларидан нусха кўчиришли тавсия этилган.

Тасвирий санъат билан шуғулланиш инсонга эстетик завқ бағишлайди, унинг руҳий дунёсини бойитиш баробарида, тасаввур оламини бойитиб боришга ундайди. Шундан келиб чиққан ҳолда тасвирий санъатга оид Академик билимларни эгаллашнинг барча босқичлари, ижодий масалалари, ечими мавжуд воқеликни ўрганиб тафаккур этиши (фикрлаш) ва уларни бадий образлар шаклида яратиш билан боғлиқлик талабага тушунарли тарзда ёритилган.

Рангтасвир фани бадий ўқув юртларида юритиладиган барча махсус фанларнинг асоси ҳисобланади. Ёш рассомлар учун композиция, халқ амалий санъати, дизайн ва бошқа фанларни юқори даражада ўзлаштириш унинг сифат даражасини таъминлайди. Рангтасвир машғулотларини ўқитишнинг назарий ва услубий асосларини ишлаб чиқиш илмий жиҳатдан асослаш, унинг шакли, иазмунини кўрсатиш долзарб муаммолардан ҳисобланади. Ушбу ўқув қўлланмадоталабаларфани ўрганиши жараёнида тасвирий санъатда Рангтасвир воситалари, усуллари ҳамда элементлари ҳақидасўз боради. Талабалар олган назарий билимларини бадий асар яратишида ҳамда амалий жиҳатдан малакавий билимларини оширишда ёрдам беради.

Ушбу ўқув қўлланма Дизайн таълим йўналишидаги талабаларга Рангтасвир фани учун мўлжалланган бўлиб, у бугунги кун талаб меъёрларини ҳисобга олган ҳолда тузилган.

“Рангтасвир” фани бўйича ёзилган ушбу ўқув қўлланма, талабаларнинг дунёқарашини шакллантириш, бадий эстетик

маданият ва бадиий сезгисини тарбиялаш, ижодий тасаввур ва образли фикрлаш қобилиятини ривожлантириш, билим, малака ва кўникмаларга эга бўлиш учун, талабаларга санъат асарини кенгтаҳлил қилиш малакасини ошириш, атроф-муҳитдан олган таассуротларини танлаб олиб, ижодий, образли шаклда ҳаққоний тасвирлаш асосида асар яратишда йўл-йўриқ кўрсатадию Чизматасвир ва рангтасвир санъатининг ўзига хос хусусиятларини англаш, хомаки чизгилар, ҳаёлот дунёсининг бойитишда тасаввур оламнинг кенглиги, предметнинг перспектив кўринишини шакллантиришда борлиқнинг реал кўринишини тасвирлаш маҳорати, мавзу доирасида ифодалиликка хизмат қилувчи тасвирий ашёлар, муҳитни ташкил этувчи атрибутлар ҳисобга олиш, ҳар бир ҳолатни умумлаш, rassom санъаткор сифатида эса воқеликка бўлган дунёқарашни соя-ёруғ мушоҳадасини тасвирлаш, предмет характерини тўлақонли очиб беришни ўзлаштиришига амалий ёрдам беради.

14-расм.

15-рasm.

16-рasm.

17-рasm..

18-рasm

19-рasm.

20-рasm.

21-рasm.

22-рasm.

23-рasm.

24-рasm.

25-рasm.

26-рasm.

27-рasm.

28-рasm.

29-рasm.

30-рasm.

31-рasm

31-рasm.

32-рasm.

33-рasm

34-расм

35-расм

36-рasm

37-рasm

38-рasm

39-рasm

40-расм

41-расм

42-рaсм

43-рaсм

44-расм

45-расм

46-расм

47-расм

48-расм

49-расм

50-рasm

51-рasm

52-рasm

ТАСВИРИЙ САНЪАТ АТАМАЛАРИНИНГ ИЗОҲЛИ ЛУҒАТИ

А

Абрис - чегара чизик, сувратдаги тасвир, ранг ва тусларнинг чегарасини белгилайди.

Абстракционизм - лотин тилидан олинган бўлиб, мавжум, ноаниқ деган маънони англатади. Бу оқим XIX аср охири XX аср бошларида Европада пайдо бўлган. Санъатдаги мазкур йўналиш намоёндалари нарса ва ҳодисаларни реал тасвирлашдан воз кечганлар. Уларнинг асарларида борлиқ эмас, ижодкорнинг ҳис-тўйғулари, шакл ва ранглар ўйини акс этган. Абстракционизм оқимидаги асарларда маъно ва мазмун айрим доғ, ҳажм, чизик, рангларнинг тартибсиз ҳаракати орқали тасвирланади.

Автолитотрафия - юнонча тошга чизаман деган маънони англатади. Унда рассом ўз асарини тош устига ишлаб, сўнтра ундан қоғозга тошбосма услубида тасвир олади.

Авангард француз тилидан олинган бўлиб, "олдиндаги кўрикчи" маъносини англатади. Авангардизм оқими XX аср бошларида Францияда пайдо бўлган. Унинг тарафдорлари санъатни тубдан янгилашни мақсад қилиб олганлар. Авангардизм оқими вакиллари ўша давргача мавжуд бўлган реализм, романтизм, импрессионизм каби оқимларни танқид қилиб, санъат асарларига замонавийликни олиб киришга уринганлар. Уларнинг ғоялари XX аср бошларида мавжуд бўлган кубизм, формализм, футуризм, сюрреализм, экспрессионизм каби оқимларда ўз аксини топган.

Автопортрет - "Авто" сўзи юнон тилидан олинган бўлиб, ўзим маъносини англатади. Автопортрет эса ўзимнинг портретим, демакдир. Кўпчилик рассомлар ойнага қараб, ўзларининг портретларини ишлашади. Автопортретда рассомлар ўзларининг феъл атворлари, табиати, ички дунёсини кўрсатмоқчи бўладилар.

Академизм - тасвирий санъатдаги академик услубга асосланган бадиий йўналиш. Баъзида бу ном билан янги бадиий йўналишларни ҳам аташади.

Акватинга - металлга чуқур ўйиб ишланадиган гравюранинг бир тури. Бунда рассом металл тахтачанинг айрим жойларига аввал асфальт кукунини сепиб, кейин уни азот кислотасида ювади.

Акварель - лотин тилидан олинган бўлиб, сув маъносини англатади. У сувда яхши эрийдиган ва ювиладиган майин, шаффоф

бўёк. Акварель тасвири ниҳоятда рангли, нафис ва нозик, у кўпинча қоғоз устига ишланади.

Аллегория - юнонча "ўзгача ифодалаш", яъни мажоз маъносини англатади. Бу йўналишдаги ижодкорлар мавҳум тушунча ва гоъларни аниқ образлилиқ, бадиийлик ёрдамида рамзий тарзда, муайян нарса, воқеалар орқали ифодалайдилар.

Аллия прима - ҳўлланган қоғоз устида акварель бўёк билан тезда расм ишлаш усули.

Анимал жанр - ҳайвонот дунёсини, жониворларни тасвирловчи тасвирий санъат жанри. У мультипликацион фильмларда ҳам кенг қўлланилади.

Анималист - ҳайвонларни тасвирловчи рассом, ҳайкалтарош.

Антик санъат - қадимги деган маънони билдиради. Бунда қадимги даврлардаёқ тараккий этган қадимги Юнон, Рим санъати назарда тутилган.

Аппликация - лотинча сўз бўлиб, ёпиштириш маъносини англатади. Мазкур тасвирлаш техникаси табиий (барг, тош, мевасабзовотларнинг уруғ ва пўчоқлари), бадиий (рангли, фольга қоғозлар ва бошқ.) ва ташландиқ (газмол парчалари, доридармондан, хужалиқда ишлатилиб бўшаган нарсалар ва бошқ.) материаллар ёрдамида текислик устига ёпиштириш усулида бажариладиган тасвирий ишдир.

Асосий ранглар - қизил, сарик, зангори ранглар шундай деб аталади. Бу рангларни бир-бирлари билан аралаштириб, бошқа кўп ранглар олинади.

Ассиметрия – юнон тилидан олинган бўлиб, симметрик эмас деган маънони англатади. Тасвирий санъатда асардаги деталларни, сувратни чап ва ўнг ёки юқори ва пастки томонларидаги тенглик, ўхшашлик аломатларининг йўқлиги ассиметрия ҳисобланади.

Афсонавий жанр - ҳалк оғзаки ижоди асосида тасвирий санъат намуналарини акс эттирувчи жанр. Бундай жанрда яратилган тасвирлар афсонавий одам ва махлуқлар (ҳайвонлар) бўлиб, ҳақиқатда улар ҳаётда бўлмади. Масалан, дев, аждар, кентавр, сув париси, пегас, путти, трифон ва бошқалар шулар жумласидан. Афсонавий жанрда яратилган ишларнинг аксарияти рангтасвир ва ҳайкалтарошлиқка хосдир.

Ахзар - ранг номи, медицинада ишлатиладиган зелёнканинг ранги.

Ахроматик ранглар - юнон тилидан олинган бўлиб, рангсиз деган маънони англатади. Улар оқ кора, кулранг ва уларнинг аралашмасидан ҳосил бўлган туслардир.

Б

Бадий аъна - қадимдан инсон фаолиятининг адабиёт, санъат каби соҳаларида эришилган ва сақланиб қолинган илғор ютуқлар ҳамда тажрибалар мажмуи.

Барельеф- французча "паст рельеф" маъносини англатади. Ҳайкалтарошлиқда ишлатиладиган рельеф атамасининг бир тури. Рельефнинг бу турида тасвир текислик юзасидан, унинг ҳақиқий ўлчамининг ярмидан кам нисбатида буртиб чиқади. Масалан, танга, металллар бунга мисол бўла олади.

Багет - тайёр расм, суврат кабиларни ичига жойлаштириш учун мўлжалланган ва сирти ўйма металл ёки ганч нақшлар билан безатилган тўртбурчакли мослама.

Бадий кўргазма - дейилганда тасвирий, амалий, меъморчилик санъати асарлари ёки лойиҳаларнинг оммага намойиш этилиши тушунилади. Улар музей, галерея, санъат саройлари ва ижодий марказларда ўтказилади. Кўргазма бир ёки бир неча муаллифларнинг ёки тасвирий санъатнинг айрим тур ёки жанрлари бўйича ҳам ўтказилади. Улар даврий ёки доимий ва кўчма тарзда ўтказилиши мумкин. Бадий кўргазманинг ҳалқаро, мингақавий, миллий турлари ҳам бор. Бадий кўргазмада биргина асарнинг қўйилиш ҳоллари ҳам булган. Масалан, кўп йиллардан буён Леонардо да Винчининг "Мона Лиза-Жоконда" номли асари яқка тарзда кўчма кўргазмаларда намойиш этиб келинмоқда.

Бадий академия - бу ном билан асосан рассом, ҳайкалтарош, меъморлар тайёрлайдиган олий ўқув юртлари деб аталади. Шунингдек, бу ном билан нафақат ўқув юрти, балки уларга раҳбарлик қиладиган, ташкилий ишларни олиб борадиган давлат муассасалари ҳам юритилади. Масалан Ўзбекистон Бадий академияси.

Баргикарам - бу ном карам баргининг ранги.

Батал жанри-ҳарбий мавзуни, яъни урушга оид жангу жадалларни акс эттирувчи тасвирий санъат жанри. У тарихий жанрнинг бир тури сифатида қаралиши ҳам мумкин.

Баталист-ҳарбийлар ҳаёти ва уруш, жанг лавҳаларини тасвирлайдиган рассомларга қўйиладиган касбий ном.

Бинафша - ранг номи, бинафша гулининг ранги.

Блик - нарса ва тасвирларнинг энг ёруғ, ялтироқ жойи.

Бош безак - китобларнинг ички безаги ва варақнинг энг тепа қисмида бериладиган тасвир. Улар рангли ёки нақшли бўлиши мумкин.

Бронза - мис, қалай, алюминий, бериллий, қурғошин каби металллар аралшмасидан ҳосил булган қотишма (жез). Унинг туси кумуш рангни эслатади.

Бучарда-ҳайкалтарошнинг тоштарошликда қўллайдиган иш асбоби.

Буёқ- тасвирий санъатда, шунингдек, бадий безак ишларида ишлатиладиган қоришма. Унинг мойбуёқ, акварель, гуашь, темпера, эмаль, эмулсия каби турлари бор.

Биеннале - икки йилда бир марта бўладиган кўргазма номи.

Бюст - французча сўз бўлиб, "кўкрак" маъносини англатади. У одамнинг кўкрагидан юқори қисмини тасвирлайдиган ҳайкал ҳисобланади.

В

Вернисаж - кўргазманинг очилиши. Дастлаб у Францияда "кўргазмадан олдин рангтасвир асарлари сатҳига лок бериш" -деган маънони англатган.

Витраж - ойна устига буёқ билан ишланган рангтасвир. Витражни икки томонлама кўриш мумкин. Улар кўпинча маъмурий, ўқув юртлари биноларининг, уйларнинг эшик ойналарига ишланади.

Г

Галерея - тасвирий ва амалий санъат асарлари сақланадиган ва кўргазмалар ўтказиладиган махсус бино.

Гамма - ўзаро уйғун ранглар йиғиндиси бўлиб, унда биронта ранг етакчилик қилади. Масалан, илиқ ранг гаммаси, совуқ ранг гаммаси, ёрқин ранг гаммаси шулар жумласидан.

Глиптика - қимматбаҳо тошга ўйиб туширилган тасвир, баъзида зеб-зийнат ва муҳр ўрнида ҳам ишлатилади.

Гравёр - металл, тош, ёғочга уйиб тасвир ишлайдиган уста, рассом.

Гравюра -французча сўз бўлиб, "уяман" маънони билдиради. Гравюра металл, ёғоч, линолеум, тош каби материалларни махсус асбоблар билан уйиш орқали ҳосил қилинадиган ва улардан қоғозга кўчириладиган тасвир тури.

Грифон - қадимги Шарк санъатида учрадиган танаси арслон, калласи ва қаноти бургутсимон афсонавий махлуқ тасвири.

Гризайль - тасвир усули бўлиб, биргина бўёқ билан ишланган тасвир. Бунда кўпинча қизғиш, қора, жигар, зангори ранглар қулланилади.

Грунт - тасвир ишланадиган замин. У картон, бўз, девор бўлиши мумкин. Унга тегишли қоришма суртилган бўлади.

Гуашь - италян тилидан олинган бўлиб, "сувли бўёқ" маъносини англатади. У сувда яхши эрийди. Гуашь бўёғи акварелдан қоғоз юзасига бир неча қават қилиб, турлича қалинликда берилиши мумкинлиги билан фарқланади.

Гулгун - ранг номи, кечки шафақ пайтида рўй берадиган кўриниш ранги.

Д

Дастгоҳли рангтасвир - рангтасвирнинг дастгоҳ (мольберт) да ўрнатиб ишланадиган тури. Рангтасвирнинг бу турида тасвирланаётган одам, хайвон ва бошқаларнинг ўлчамлари ўзининг ҳақиқий ўлчамидан катта бўлмаслиги лозим.

Деворий рангасвир - (фреска, алфреско) - уй шифти, деворга берилган сувоқ қуриб улгурмасдан унинг устига ишланган тасвир. Улар баъзан шифт, девор устита қопланган мато, қоғоз устига ҳам ишланади.

Декорация - театр сахнасида спектакль мазмуни билан боғлиқ ҳолда тасвирланадиган безак. Улар рангтасвир ва бутафор шаклида бўлади.

Диптих - қўш тасвир. Кўпинча улар бир мавзу ва бир-бирига яқин мазмунда бўлиб, ёнма-ён намоиш этилади.

Ё

Ёдгорлик хайкал - машҳур ва тарихий шахсларга бағишлаб ишланган хайкал. У маҳобатли, рельефли ёки дастгоҳли-юмалок бўлиши мумкин.

Ёруғ-соя - (ёруғ ва соя) тасвирий санъат назариясига доир атама. Уни ёруғ ва соя қонуни деб ҳам аташади. У тасвирланаётган нарсалар ёки тирик мавжудотлар қаламтасвири ва рангтасвирининг ҳажмли қилиб ишланишида қўлланилади.

Ёруғ (шуъла) - тасвирий санъатнинг назарий асосларига оид атама бўлиб, нур ва соя қонунига тегишлидир. Маълумки, ҳар қандай нарса ва мавжудот ҳажмлидир. Расмда уларнинг ҳажмли

эканлигини ёруғлантирмасдан туриб, кўрсатиб бўлмайди. Бунда нарсанинг ёруғлик манбаига қараган қисми ёруғ, тескари томони соя бўлади. Уларнинг ўртасидаги қисми ярим соя дейилади. Ёруғ атамаси шундан келиб чиққан.

Ж

Жанр - ҳаёт лавҳалари, кўринишларини унинг мазмунига кўра тасвирловчи бадиий асар тури. Масалан, манзара, натюрморт, маиший, портрет каби а тасвирий санъат жанрлари мавжуд.

Жангнома - (батал) ҳарбий мавзудаги тасвирий санъат асарларининг жанри.

Жайдари ранг - локал ранг. Тасвирланаётган нарса, буюмнинг асосий ранги ёки бир ранг билан аталиши. Масалан: барг - яшил, осмон зангори.

Жнгарранг - ранг номи, ҳайвонларнинг жигари рангига ўхшаш ранг. Баъзан уни "кўнғир" деб ҳам аташади.

З

Зарҳал - ранг номи, тилласимон ранг.

Зарғалдоқ - ранг номи. Апельсин, мандарин ёки қовоқнинг ички рангига ўхшаш.

Зангори - ранг номи, тўқ осмон ранги.

Заъфарон - ранг номи, тўқ сарик ранг.

Зарҳал ҳарф - китобларнинг боб ва фасллари матн қисмидаги безакли ёки йирик қилиб ишланадиган биринчи ҳарфи.

Зумрад - ранг номи, яшил ялтироқ тош рангига яқин ранг.

И

Иллюстрация - лотинча бўлиб, "кўргазмали" тасвирлаш, ёритиш маъносини англатади. Улар оқ-қора ёки рангли расмлар, суврат, схема, жадвал, диаграмма шаклида бўлиб, китоб, журнал, газеталарнинг мазмунини осон ва тез идрок этишга ёрдам беради.

Илиқ ранглар - кишиларда илиқлик (иссиқлик) ҳисларини уйғотувчи ранглар. Улар қизил, сарик, зарғалдоқ, малла, новвоти, қирмизи, пушти, шингоб, сабза, садаф, доларўй, гулгун, норанжваш, сомоний, баргикарам каби ранглардир.

Импрессионизм - французча бўлиб, "таассурот" маъносини англатади. Бу ижодий оқим XX аср бошларида Францияда шаклланган бўлиб, санъат асарларида рассомлар ҳаётдаги мураккаб

жараёнларни тез, осон идрок этиладиган қилиб тасвирлашга ҳаракат қилдилар. Ҳаётдаги реал борлиқни ҳаракатда ва ўзгарувчанликда, ҳаётдаги энг характерли дақиқаларни реал, ҳақиқатда қандай бўлса, шундай тасвирлаганлар. Уларнинг асарларига суврат деталларининг мувозанатда бўлмаслиги, композициянинг бир нечта бўлақларга бўлиниши хос.

К

Карикатура - италянча сўз бўлиб, "бурттириб тасвирлаш" маъносини англатади. Бундай ҳажвий расмларда ижтимоий, сиёсий, маиший мавзулар акс этади. Карикатура мавзусидаги расмларда айрим воқеа ва шахслар танқид қилиниб, юмор, кулги тарзда кўрсатилади. Айрим ҳолларда баъзи кишилар дўстона ҳажвий тарзда ҳам ифодаланиши мумкин. Карикатура жамиятда рўй бераётган хўжасизлик, исрофгарчилик, порахўрлик, лаганбардорлик, ичкиликбозлик каби салбий иллатларга қарши курашда катта аҳамиятга эга.

Каталог - бадий асарлар, шу қатори тасвирий санъат асарларнинг муаллифлари ва уларнинг номлари, яратилган йили каби маълумотлар ёзилган нашрий рўйхат.

Кентавр - қадимги Юнонистон ҳайкалтарошлигида учрайдиган танаси от, боши одам шаклидаги афсонавий махлуқ тасвири.

Контраст - французча бўлиб, "кескин зиддият" маъносини англатади. Тасвирий санъатда оч ва тук, оқ ва қора, илиқ ва совуқ ранглар, ижобий ва салбий образларнинг ёнма-ён туриши контрастлиликни келтириб чиқаради.

Композиция - бадий асарларда (адабиёт, мусиқа, тасвирий санъат, амалий санъат ва ҳоказо) қўлланиладиган атама, у "тузиш, қуриш" маъносини англатади. Асарда бадий образлар ва воситаларнинг ўз ўрнида шакл, ранг, мазмун жиҳатдан қурилиши унинг композициясини англатади ва композиция бадий образларнинг ифодавийлигини оширишга хизмат килади.

Композиция воситалари - ижодкор томонидан асарни яратишда қўлланиладиган асосий тасвирлаш техникаси. Улар қаторига чизиклар, ранглар, оқ, қора доғлар, колорит кабилар киради.

Конструктивизм - лотин тилидан олинган бўлиб, қуриш (яшаш) маъносини англатади. Мазкур оқим санъат ва адабиётда XX асрнинг биринчи чорагида вужудга келган.

Бу оқимдаги рассомларнинг ижоди тасвирий ва амалий санъатда идиш-товуқлар, уй-жиҳозлари, кийим-кечак, кабиларнинг янги

нусхаларини ишлаб чиқиш билан боғлиқ. Мазкур оқим китоб графикаси, театр безаклари соҳасида ҳам ўз ифодасини топди. Натижада анъанавий театр безакларининг ўрнини ҳаракатли жиҳозлар эгаллади. Конструктивизм охир-оқибат дизайн санъатини келтириб чиқарди.

Кулранг - ранг номи, ёқилган ўтиндан қолган кулнинг рангини ифодаловчи ранг туси.

Кумушранг - ранг номи, кумуш металл рангига яқин ранг.

Л

Левкас - рангтасвир ишлаш учун ишлатиладиган қоришма. У мато, картон каби материалларнинг устки қисмини махсус суюқ-қоришма билан ёпиб чиқиш орқали тайёрланади.

Лессировка - рангтасвирга хос жараён бўлиб, у тайёр ишнинг устини пардозлаш, сайқаллаштириш маъносини аниқлатади. Бунда қуриган тасвир устидан ёрқин ёки ёқимли бўёқ берилади.

Лоларўй - ранг номи, лола гулининг рангига ўхшаш ранг.

Ложувард - ранг номи, энг тўқ зангори ранг.

М

Манзара - тасвирий санъатнинг жанрларидан бири. Унда табиат, шаҳар, шунингдек, индустриал, яъни саноат корхоналари ва ускуналарига оид кўринишлар тасвирланади.

Маиший (турмуш) жанр - деб кишиларнинг кундалик ҳаёти, турмуши, меҳнатини акс эттирувчи тасвири санъат жанрига айтилади.

Манера - тасвирий санъатда рассом ёки ҳайкалтарошнинг ўзигагина хос иш услуби.

Малла - ранг номи, лимон мевасининг оч туси.

Маҳобатли рангтасвир тасвирланувчиларнинг ҳақиқий улчамидан катта қилиб ишланган суврат. Улар купроқ деворий рангтасвирда купкулланилади.

Маҳобатли ҳайкал - тасвирланувчи одам ёки ҳайвонларнинг ўз ўлчамларидан катта қилиб ишланган ҳайкали.

Мольберт - рассомнинг суврат яратишда ишлатадиган иш асбоби (дастгоҳ).

Меценат - санъат ҳомийси.

Мойбўёқ - рангтасвирда ишлатиладиган асосий ашё (бўёқ) бўлиб, у махсус қоришма мой ёрдамида эритиб ишлатилади.

Мовий - ранг номи, эрта тонгдаги соф осмон ранги.

Мозаика - рангтасвирнинг бир тури, қаттиқ материаллар ҳисобланган кошин, рангли шиша, мрамор, тош, ёғоч, металл парчаларини текис юзага махсус қоришмалар ёрдамида ёпиштириб, яратиладиган тасвирлаш техникаси. Бундай асарлар кўпинча деворга, шифтга, уй полига ишланади.

Мошранг- ранг номи, мош рангига яқин ранг.

Мўйкалам -қилқалам, рассомлар ишлатадиган иш қуроли. Улар асосан жундан ёки синтетик материаллардан тайёрланади.

Мум (воск) ҳайкали - асалари мумидан рангли қилиб тасвирланадиган ҳайкал. Кўпинча машҳур шахслар ҳайкали шу йусинда ишланади. Мум ҳайкалларда ҳақиқий либослар ва турли иш қуроллари ҳам қўлланилади.

Н

Натура - тасвирлаш учун мўлжалланган одам, ҳайвон, манзара, предмет ва бошқаларнинг умумий номини англатувчи атама.

Натуршик – рассом ёки расм ишловчи олдида туриб, тасвирланувчи (натура) вазифасини ўтаётган одам.

Натюрморт - французча бўлиб, «жонсиз натура» деган маънони англатади. Мазкур жанрда гуллар, мева ва сабзавотлар, уй-рўзғор буюмлари, санъат ва спорт анжомлари акс эттирилади.

Натюрморт жанри - тасвирий санъат жанрларидан бири.

Нилгун- ранг номи, оч жигар ранг.

Норанжваш - ранг номи, апельсин рангига яқин ранг.

Новвоти - ранг номи, новвот рангига ўхшаш ранг.

Новшадил - ранг номи, ўткир ёрқин яшил ранг.

Нофармон - ранг номи, оч бинафша ранг.

Нюанс—французча сўз бўлиб, нарса ва ходисалардаги, тасвирдаги "нозик, кўз яхши илғаб ололмайдиган, фарқ қилувчи жиҳатлар" деган маънони англатади.

НЮ - тасвирий санъат жанрларидан бири, унда кишилар, кўпинча аёллар яланғоч тарзда тасвирланади.

О

Оқ - ранг номи, пахта ранги.

Оригинал - асли, асл нусха, асл кўриниш, баъзан "янги, ҳеч кимга ўхшамаган" деган маъноларини ҳам англатади.

Офорт - французча "кислота" маъносини англатади. Офорт гравюранинг бир тури, унда тасвир аввал кислота ёрдамида металлда (мис, қурғошин) ҳосил қилиниб, сўнг қоғозга кўчирилади.

Оттиск - рус тилидан олинган, биронта тасвир ёки матнни босмаҳона шароитида кўп нусхада, одатда қоғоз ёки бошқа материалга кўчирилиши маъносини билдиради.

Олдинга интилувчи ранглар - ранглар доирасида кузатувчи эътиборини тез ўзига тортувчи ранглардир. Улар асосан, илиқ ранглар - қизил, сарик, зарғалдок, пушти ва бошқа шу кабилар.

Оркага интилувчи ранглар - ранглар доирасида кузатувчи эътиборини ўзига тортмайдиган ранглар. Улар асосан, совуқ ранглар -зангори, ҳаворанг, яшил, бинафша каби ранглар.

Палитра - французча юпқа пластинка деган маънони англатади. Улар ёғочдан ишланади. Палитралар металл, пластмасса, чинни каби материаллардан ҳам ишланиши мумкин. Палитралар бўёқларни аралаштириш учун тайёрланган булиб, рангтасвирчи рассомнинг иш қуроли ҳисобланади. Акварель бўёқларни аралаштириш учун бир парча тоза қоғоз ҳам палитра вазифасини ўташи мумкин.

Панно - лотин тилидан олинган, "мато парчаси" маъносини англатади. Паннолар кўпинча мойбўёқ билан мато устига ишланади. Улар махсус жойга ўрнатиш учун мўлжалланади, рангли, рельефли ва нақшли ҳошия билан чегараланган бўлади.

Панорама - юнон тилидан олинган, "кўриниш" маъносини англатади. Панорамада сувратлар айлана, ярим айлана шаклидаги узун деворга ишланади. Шунингдек, унда рўй бераётган воқеа ҳақида тўлиқ тасаввур ҳосил қилиш мақсадида суврат олдида бутафор тасвирлар, уй макетлари, одам, ҳайвон, табиат шакллари жойлаштирилади. Панорамаларни томошабинлар залдаги махсус ажратилган жойдан туриб кузатадилар.

Папье-маше - француз тилидан олинган, "эзилган қоғоз" маъносини англатади. Бу услубда тасвир қоғоз, картон каби материаллар сиртида елимли моддалар, крахмал, гипс кабиларни аралаштириш оркали ҳосил қилинади. Бундай тасвирлардан ўйинчоқлар, уй-рузғор буюмлари, таълим жараёнида қўлланилади-ган дидактик материалларни тайёрлашда фойдаланилади.

Пастель - италян тилидан олинган, "хамир" маъносини англатади. Рассомлар ундан қоралама ва график ишларда кенг фойдаланадилар. Пастеллар рангли, ингичка бур шаклида бўлиб, уларнинг қоғозга ёпишқоклик хусусияти кучли бўлади.

Плакат - француз тилидан олинган, "эълон" маъносини англатади. Плакат тасвирий санъатнинг графика турига киради. Плакатлар кишилар ҳаётидаги энг муҳим бўлган муаммоларнинг ечимига қаратилади. Плакат ғоявий ташвиқот ва тарғибот воситасидир. Масалан, тинчлик, экология, ОИТС каби муаммолар бу жанр учун ўта муҳимдир. Плакатлар кўпинча катта ўлчамда ва рангли қилиб ишланади.

Пластин ҳайкалтарошликда ишлатиладиган махсус қоришма. У мум, лой каби моддалардан ташкил топади, хамирсимон бўлади. Пластиндан ҳайкалтарошлар ҳайкалларнинг макетини тайёрлашда фойдаланадилар.

Пластика юнон тилидан олинган, "мулойим", "гўзал" маъноларини англатадиган ҳайкалтарошликка доир атама. Унга кўра, образлар бўрттирилган ҳолда ифодали қилиниб, уйғунлик қонунлари асосида яратилади.

Пластик анатомия - одам ва ҳайвонларнинг аъзоларини ўргатадиган фан. У одам ва ҳайвонларнинг тана тузилиши, мушакларининг шакли, ўлчамлари ҳамда уларнинг ўзаро боғлиқлигини ўргатади. Пластик анатомияни билиш медицина ходимлари, рассом ва ҳайкалтарошлар учун ниҳоятда муҳим.

Пленэр - француз тилидан олинган, "очик жой, кенг кўриниш" маъноларини англатади. Кўпинча рассомлар ўз асарлари учун этюд, қоралама, рангламаларни пленэрда бажарадилар. Очик ҳавода этюд, қоралама, рангламалар ишлашдан мақсад кундузги табиат ва бошқа объектларнинг шакллари, ранглари ҳақида аниқ тасаввур ҳосил қилишдан иборат.

Подрамник - рус тилидан олинган, суврат ишлаш учун мўлжалланган матони таранг тортиб туришга хизмат қилувчи қурилма. Улар тўртта текис ёғочларни бир-бирига маҳкамлаш орқали тўртбурчак ёки квадрат шаклида тайёрланади.

Портрет - француз тилидан олинган, «тасвир», аниқроғи "одам тасвири" маъносини англатади. Портрет тасвирий санъатнинг алоҳида бир жанри ҳисобланади. Портретда бир ёки бир неча шахс тасвири ишланиши мумкин. Уларда одамларнинг боши ёки белгача бўлган ёки тўлиқ қомати тасвирланади. Портретлар якка ва гуруҳли бўлиши мумкин.

Постамент - немис тилидан олинган, "таглик" маъносини англатади. Постамент ҳайкални кўтариб турадиган тўртбурчак ёки призма, цилиндр шаклида бўлади. Улар музей ва кўرғазма залларида

ҳам намоёнш этиладиган ҳайкал ёки амалий санъат буюмларининг тагига қўйлади.

Пропорция - лотин тилидан олинган, "муносабат" ёки "мутаносиблик" деган маъноларни англатади. У тасвирдаги ўлчамлар (бўйи, эни, қалинлиги, оч-тўқлиги, катта-кичиклиги ва ҳоказо) ўртасидаги нисбатларни назарда тутлади.

Полиптих - "кўп қисмли" ёки "бир неча қисмли" деган маънони англатади. Маълумки, дастгоҳли санъат асарлари икки қисмдан ташкил топса, «диптих», уч қисмдан иборат бўлса «триптих» деб аталади. Агарда ўша асарлар тўрт ва ундан ортиқ қисмдан ташкил топса «полиптих» деб юритилади. Шунинг ҳам ҳисобга олиш лозимки, диптих, триптих, полиптих асарларидаги ғоялар ва мазмун ўзаро боғлиқ ва бир-бирининг давоми ёки тўлдирувчиси бўлади.

Путти - кўпинча Европа рангтасвири ва ҳайкалтарошлигида фаришталар рамзи сифатида қўлланиладиган қанотли гўдаклар тасвиридир.

Пушти - ранг номи. Оч зарғалдоқ ранг.

Пуантилизм - француз тилидан олинган, "нуқта" маъносини англатади. Бу йўналишдаги рассомлар ўз сувратларини маълум майда шаклдаги (нуқта, квадрат, доира ва ҳоказо) ранг доғлари ёрдамида ишлаганлар. Ҳозирда ҳам бу йўналишда ижод қилаётган рассомлар бор.

Р

Ракурс - одам, ҳайвон, манзара ва бошқа нарсаларнинг уфқ чизигидан анча юқори ёки пастдан туриб ишланган тасвири. Бунда тасвирланадиган нарсалар сезиларли даражада қисқариб кўринади.

Ранглама - қисқа вақт ичида бўёқлар билан ишланадиган хомаки расм.

Рассом - рангтасвир ва графика турида ижод қилувчи мутахассис.

Ранглар тони - бу уларнинг оч-тўқлиги даражасини англатади. Ранглар тони бўёқларнинг таркибидаги эритманинг оз ёки кўплигига қараб белгиланади. Тўқ ранглар - қора, зангори, бинафша бўлса, оч ранглар - оқ, пушти, ҳаво рангдан иборат бўлади.

С

Салон - тасвирий ва амалий санъатга доир материаллар, иш қуроллари, санъат асарлари сотиладиган дўкон.

Санъатшунос— санъат тарихи, назарияси ва унинг тараққиёти бўйича тадқиқот олиб борувчи мутахассис олим.

Сомоний - ранг номи, сомон ранги, тилласимон ранг.

Сангина - лотин тилидан олинган, қонга ўхшаш маъносини аниқлатади. Сангина қалам шаклида, темир оксидли тупроқсимон моддалардан тайёрланади. Унинг қоғозга ёпишқоқлик хусусияти кучли бўлади. Рассомлар сангинадан хомаки расм ишлаш жараёнида кенг фойдаланадилар.

Саноат графикаси - саноатда қўлланиладиган реклама, ёрлик, эмблема, бланка, конверт, товар белгилари, этикетка, ўрам қоғозлари, қадоқ идишлари ва бошқаларни ифодалайдиган графика тури.

Сариқ - ранг номи, момакаймоқ (қоқи ўт) гулининг ранги.

Садаф - ранг номи, ним сарғиш ранг, денгиз шиллик курти чиғоноқларининг ички қисми ранги.

Сепия - жигар ранг бўёқ билан ишланган расм, тасвир.

Силуэт - бир рангда, ҳажмсиз қилиб ишланган расм. Уни сояли тасвир деса ҳам бўлади.

Сиймоб - ранг номи, симоб раигини эслатувчи ранг туси.

Симметрия - ушбу атама юнон тилидан олинган, "ўлчамдош" деган маънони аниқлатади. Тасвирий санъатда тасвирланган образ, объект ёки нарсанинг ўртасидан тик (вертикал) ўқ чизик ўтказилганда, унинг чап ва ўнг томонлари ўлчам жиҳатидан бири-бирига тенг бўлса, у симметрик шакл ҳисобланади. Шунингдек, сувратнинг чап ва ўнг ёки юқори ва пастки қисмларидаги ўзаро тенглик ёки ўхшашлик ҳам симметрияни билдиради. Масалан, капалак симметрик шаклга эга. Симметрия ўқли ва марказий турларга бўлинади. Ўқли симметрияда симметрия ўқи битта бўлса, марказий симметрияда у бир нечта бўлиши мумкин.

Совуқ ранглар - ранг, тусларнинг кўриниши билан кишиларда совуқ таассуротларни уйғотади, мовий, ҳаво ранг, зангори, бинафша ранглар шундай деб аталади.

Соя - нарсаларнинг ёруғлик тушмайдиган қисмида ҳосил бўлган кўриниш. Сояларнинг икки хили бўлади. Улар шахсий соя ва тушувчи соялар деб юритилади.

Соус - жигарранг тусга эга бўлган махсус аралашмадан тайёрланган қаламча шаклидаги рассомнинг иш қуроли. Унинг ўлчами 4-5 смдан ошмайди. Соусдан рассомлар кўпроқ хомаки ишларни бажариш жараёнида фойдаланадилар.

Стек - ҳайкалтарошлик асбоби. Стеklar ёғоч, металл ёки пластмасса материалларидан тайёрланади. Стеklarни турли шакл ва

ўлчамдагилари бўлади. Стеklarдан лой, ёғоч, мум ва пластилиндан ҳайкал ишлашда қўлланилади.

Т

Тарихий жанр - тарихий воқиаларни тасвирловчи тасвирий санъат жанри.

Тасвирий санъат - борлиқда мавжуд ва мавжуд бўлмаган мавжудот, нарса ва ҳодисаларни тасвирловчи санъат тури.

Темпера - ушбу атама италян тилидан олинган, бўёқ қориштириш маъносини англатади. Темпера сув билан эритиб ишлатилади. У кўпроқ биноларнинг безагида, рангтасвир ишларида кенг қўлланилади. Таркибида махсус моддалар бўлганлиги сабабли қуёш ва ёруғлик таъсирида ўз рангини ўзгартирмайди, узоқ вақтгача ўз тусини сақлаб қолади

Тушь - қора сиёҳ. Шу восита билан ишланган асар ҳам баъзан «тушь» деб аталади.

Тўтиё - ранг номи, ёрқин ялтирок яшил ранг.

Тутигий - ранг номи, зангори ва яшил бўёқларнинг қўшилишидан ҳосил бўладиган ранг.

Тулум - ҳайвон, қуш, балиқ кабиларнинг махсус материаллар ёрдамида ўзига ўхшатиб тайёрланган нусхаси.

У

Упаковка - яъни, "урама" санъат графикасининг бир тури бўлиб, саноатда ишлаб чиқарилган моллар жойлаштириладиган махсус кадоқлаш идишлари ва уларнинг устига ёзиб қўйиладиган маълумотнома.

Уфқ чизиғи - (горизонт) юнон тилидан олинган, "чегаралаш" маъносини англатади. У кузатувчининг кўз баландлигида тасаввур этиладиган горизонтал (ётик) чизиқ. Очиқ кенгликларда у кузатувчи тасаввурдаги осмон билан ернинг кесишган жойидаги чизиқни билдиради.

Ф

Фас - (анфас) тасвирий санъатда расми ишланаётган мавжудот ва нарсаларнинг одд кўришидир.

Флейц - катта ўлчамдаги ва кенгликдаги мўйқалам. Улар кўпинча бино ва маҳобатли рангтасвир ишларини бажаришда ишлатилади.

Фреска - девордаги қуриб улгурмаган нам сувоқ устига бўёқ билан ишланадиган тасвир.

Фон – лотин тилидан олинган "туб" "асос", "замин" маъноларини англатади. Тасвирий санъатда фон расмининг орқа қисмидаги тасвири ёки текис бўялган қисмидир.

Феруза - ранг номи, зангори, ёрқин, ялтирок тош ранги.

Фронтиспис - лотин тилидан олинган, олд томонни кўраман маъносини англатади. У китоб титул варагини чап, муқованинг орқа томонидаги безакли саҳифаси ҳисобланади. Фронтисписда одатда китоб муаллифининг расми ёки у ҳақда маълумот, китоб мазмуни, гоёси билан боғлиқ иллюстрациялар берилади.

Футуризм—лотин тилидан олинган, келажак маъносини англатади ва мазкур ижодий оқим ўз мазмунига кўра, кубизмга яқин туради. Футуризм XX аср бошларида Францияда пайдо бўлган авангардизм оқими йўналишларидан бири ҳисобланади.

Х

Хроматик ранглар- ушбу атама юнон тилидан олинган, "ранг, бўёқ" маъноларини англатади. Улар қаторига оқ, қора, кулранг тусларидан ташқари, барча ранг туслари киради.

Ч

Чизикли перспектива- нарсаларнинг кишилар кўзидан узоклашган сари ўлчамларида рўй берадган узтаришга, яъни, уларнинг қисқариб қуринишига айтилади.

Чуқур фазовий композиция- бундай композициялар асосан жамоа ва турар жой биноларининг ички қисмини, хусусан, йўлак, коридор, фойе, уй хонаси кабиларни лойиҳалашда, макетини ишлашда қўлланилади.

Ш

Шахсий соя - тасвирланаётган нарсаларнинг сиртидаги ўз сояси.

Шеду - қадимги Шарқ, Олд Осиё ҳайкалтарошлигида учрайдиган тасвири билдиради. Унда боши одам, танаси буқа кўринишидаги афсонавий махлуқ тасвирланади.

Шингоб - ранг номи, тилла рангига ўхшаш ранг.

Шмуцтитул - ушбу атама немис тилидан олинган, сарлавҳа, титул сўзларини ифодалайди. У китобнинг титул варағи ёки ҳар бир бобидан олдин қўйиладиган варақни англатади. Шмуцтитулда боб сарлавҳаси ва бадиий безаклар ҳам ифодаланади.

Штрихлаш - қалам ёки шу каби иш қуроллари билан расм чизганда қўлланиладиган услуб.

Э

Экслибрис - китоб ёки бирор ҳужжат, бирор шахснинг кутубхонасига тегишли эканлигини билдирувчи тамға. Унда шахсий кутубхона эгасининг исми ва фамилияси, шунингдек, бирор тасвирий белги бўлиши ҳам мумкин. Экслибрислар гравюра услубида тайёрланади.

Экспозицион - лотин тилидан олинган, кўрсатиш, намойиш этиш маъносини англатади. Тасвирий санъатда музей, бадий кўргазмаларда санъат асарларини томошабинга намойиш этиш тушунилади.

Эксонат - лотин тилидан олинган, кўргазмага қўйилган деган маънони билдиради. Тасвирий ва амалий санъатда намойиш этилаётган асар тушунилади.

Экспрессионизм - лотин тилидан олинган, ҳиссий ифодалаш маъносини англатади. Ушбу ижодий оқим XIX аср бошларида адабиёт ва санъатда пайдо бўлди. Бу йўналишдаги рассомлар ижодида замонавий цивилизациянинг инқирози ва инсониятни ҳалокатга етаклаётган воқеалар акс эттирилади. Шунингдек, уларда уруш ва инсонлар ҳуқуқини оёқ ости қилинишига қарши мавзулар ва тасвирий воситалар кенг ишлатилади. Экспрессионизм оқидамида ишланган рангтасвир ва график ишларда (қарама-қарши оч-тўқ, оқ-қора) ранг доғларининг кенг қўлланилиши асар ғояларини ёрқин ифодалашга ёрдам берган.

Эмблема юнон тилидан олинган, бирор ғояни шартли тасвирлаш маъносини англатади. Масалан, китоб тасвири маънавият ва таълим белгисидир.

Эскиз - француз тилидан олинган, хомаки тасвир маъносини англатади. Рангтасвирда у бўлғуси асарнинг кичик ўлчамдаги хомаки ишланган намунаси. Унда сурат композицияси, мазмуни, ранглари, асосий деталлари тасвирланади.

Эстамп - графикага доир мустақил асар. Улар гравюра услубида кўп нусхада тайёрланади ва иш муаллиф - рассомнинг кўригидан ўтади. Зарур бўлган такдирда, уларга қисман тузатишлар киритилади, иш тагига рассомнинг шахсий имзоси қўйилади. Эстамплар оқ-қора ёки рангли бўлиши мумкин.

Этюд - француз тилидан олинган, "масқ қилиш" маъносини англатади. Этюд рассомни келажакда бирор асар яратишидаги дастлабки тайёргарлик босқичидир. У тасвирий санъатнинг деярли

барча жанрларида ишлатилади. Бир суврат учун кўплаб этюдлар ишланиши мумкин.

Этюдник - рассомнинг иш қуроллари ва материалларини солиб юрадиган қутиси. Унда мўйқалам, бўёқ, қоғоз, картон ва бошқа шу кабилар сақланади. Этюдник рассомга манзара, портрет, этюд ишлаганда, мольберт вазифасини ҳам ўтайди.

Этикетка - (ёрлик) графиканинг бир тури бўлиб, кўпинча, унда саноатда ишлаб чиқилган моллар ҳақида маълумотлар ёзилиб, этикетка маҳсулот устига ёпиштириб қўйилади. Намойишга қўйилган ёки музейларда сақланаётган тасвирий санъат асарларининг ҳам этикеткалари бўлади. Этикеткаларда асарни яратган муаллифнинг исми-шарифи, унинг номи, яратилган йили, асар қандай материалдан ишланганлиги ёзиб қўйилади.

Я

Якуний безак - бу атама китоб графикасига мансуб, унинг боб ёки фасллари, қисмларининг охирида бериладиган тасвир. У нақшли ёки мазмунли бўлиши мумкин.

Ярим соя - турли-туман мавжудот ва нарсалар танасидаги, шунингдек, уларнинг тасвиридаги ёруғ ва соялари ўртасидаги қисми.

Яшил - ранг номи, тўқбарг ранги.

У

Ўзбекистон Халқ рассоми - Ўзбекистон тасвирий санъатини ривожлантиришда кўплаб халққа манзур, юксак бадиий савияда асарлар яратишда кўрсатган катта хизматлари учун рассом ва хайкалтарошларга ҳукумат томонидан бериладиган унвон.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби - Ўзбекистон санъати (муסיқа, театр, кино, меъморчилик тасвирий ва амалий санъат ва бошқа)ни ривожлантиришдаги катта хизматлари, кўплаб юкори бадиий савиядаги санъат асарларини яратганлиги учун санъат намояндаларига ҳукумат томонидан бериладиган унвон.

Қ

Қўшимча ранглар - асосий ранглар ҳисобланган қизил, сарик, зангори, шунингдек, оқ ва қора ранглардан ташқари, барча ранглар.

Коралама - қора қалам, ретушь, кўмир, соус, сангина каби иш қуроолари билан тез ва қисқа вақт давомида бажариладиган хомаки расм.

Х

Ҳайкалтарошлик - тасвирий санъатнинг бир тури. Бунда одам, ҳайвон ва қушларнинг ҳажмли тасвири турли материаллар ёрдамида ишланади. Ҳайкалтарошликда кўпинча тош, ёғоч, лой, гипс, металл ва шу каби материаллардан фойдаланилади. Унинг майда пластика, терракота, дастгоҳли ҳайкалтарошлик, маҳобатли ҳайкалтарошлик, истироҳат боғи ҳайкалтарошлиги, декоратив ҳайкалтарошлик каби турлари бор.

Ҳайкал - ҳайкалтарошлик маҳсули бўлиб у лой, тош, ёғоч, кўмир, мум каби материаллардан ҳажмли килиб ишланади. Ҳайкалларнинг юмалоқ ва рельефли турлари бўлади.

Ҳаворанг- ранг номи, осмон ранги.

Ҳажмли композициялар - ҳайкалтарошликда амалий санъат ва меъморликда қўлланилади. Бундай композициялар уч ўлчамли булиб, уларни ҳар томондан кузатиш мумкин.

Ҳажм (рельеф) перспективаси - ҳар қандай нарсалар киши кузидан узоклашгани сари фақат улчам, ранг жиҳатдан эмас, балки рельеф перспективасига дуч келадилар. Бунда предметлар ўз ҳажмини йўқотиб, юпка бўлиб кўринади.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Р. Худойберганов. Рангшунослик асослари. Ўқув-услубий қўлланма. Т. 2006.
2. Р. Худойберганов. Рангшунослик ва композиция асослари. Ўқув-услубий қўлланма. Чулпон. 2019.
3. О. Юсупов. Рангтасвирда акварель билан ишлаш техникаси ва технологиялари. Ўқув -услубий қўлланма. Т. 2011.
4. С.А Абдуллаев. Рангтасвир. Ўқув-услубий қўлланма. Т. 2003.
5. А.Кальнинг. Акварельная живопись. Москва, "Искусство" 1964
6. П.П. Ревякин. "Техника акварельной живописи". Москва 1959
7. Школа изобразительного искусства. 10 томлик, 1-6 томлар, Москва: "ИСКУССТВО" 1966.
8. СБОРНИК УПРАЖНЕНИЙ "ЦВЕТЫ". Автор текста М.Феррон. Изд. "Белый город". М.2015.
9. Полный курс. Рисунок и живописи №28. Учредитель и издатель; ООО «ДжИ Фаббри Эдишинз».2007
10. Хейлз Гаррисон. "Рисунки живописи" Издательство "Эксмо". Москва 2011.
11. А.В.Виннер. Как пользоваться акварелью и гуашью. Москва: "ИСКУССТВО" 1951
12. Ноел Грегори, Жамис.Хортон. Oil Painting: Step by Step. США. 2011йил.
13. Анита Хемртон, Жон Лоулин, Том Свимм, Каролин Симмерман.
Oil Painting: Step by Step. США. 2004.
14. А.В. Виннер. Материалм живописи. Москва: "ИСКУССТВО" 1954.
15. П.Ф.И.Рерберг. Как научиться писать акварелью. Москва: "ИСКУССТВО" 1936.
16. А.Г.Пугаченкова, Л.И. Ремпель. Вмдающиеся памятники изобразительного искусства Узбекистана. Ташкент 1960.
17. Г.Б. Смирнов. Живопись. Москва. "Просвишение " 1975.

Қўшимча адабиётлар

1.Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси. Тошкент ш., 2017 йил 7 феврал, ПФ 4947-сон Фармони.

2. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимга киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи. Ш.М. Мирзиёев. -Тошкент: "Ўзбекистон", 2016 йил. 56 б.

Интернет сайтлари

1. /library.ziyonet.uz/uz/book/
2. /library.ziyonet.uz/uz/book/
3. /library.ziyonet.uz/uz/book/
4. /art-exercises.ru/
5. /www.prostalogika.com/ru/
6. /www.art-creativity.ru/
7. /www.pinterest.de/pin/

Р.Т.НОРЧАЕВ

РАНГТАСВИР

фанидан

ўқув қўлланма

Қайта ишланган ва тўлдирилган наشري

**Мухаррир *М.Талипова*
Мусахҳиҳ *И.Турсунова*
Саҳифаловчи *Б.Ҳайдаров***

ЎНГАТНА

Босишга рухсат этилди: 27.12.2020 й.
Бичими 60x84 ¹/₁₆ Офис қоғози. Ризограф усулда.
“Times” гарнитураси. Шартли босма табағи 10,0.
Нашр ҳисоб табағи 9,8.
Адади 100 нусха. Буюртма № 10-03.

«IMPRESS MEDIA» МЧЖ босмахонасида чоп этилди.
Манзил: Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Қушбеги, 6.

ISBN: 978-9943-14-752-2

9 789943 147522